

iCourts

iCourts Working Paper Series, No. 147, 2018

Milyen "ha"?
**A nemzetközi büntető igazságszolgáltatás
kialakulóban lévő episztemikus
közössége**

Jakob v. H. Holtermann
Anne Lise Kjær

iCourts - A Dán Nemzeti Kutatási Alapítvány
Nemzetközi Bíróságok Kiválósági Központja

Megjelenés a "Network of Legal Empirical Scholars (NoLesLaw) Special Issue"
című folyóiratban,
European Journal of Legal Studies, január 2019

December 2018

Összefoglalva:

A nemzetközi büntetőjogot esettanulmányként használva ez a cikk azt kívánja bemutatni, hogy a számítógépes korpusznyelvészet a jogfilozófiával és tudományszociológiával kombinálva hogyan segíthet a jogi tudás és a tudomány jobb megértésében. A cikk az ICTY és az ICTR 1996-2017 közötti összes ítéletének számítógépes korpusznyelvészeti vizsgálatára épül. Meglepetésünkre ez a tanulmány feltárta, hogy az *if-ek* használatának gyakorisága az összes ítéletben szinte tökéletesen egyenletes éves csökkenést mutatott - az 1996-os 93100 000 szóra jutó átlagos értékről 1996-ban a következő34 évre Mint2017. nyelvészeti jelenség, ez ellentmond annak, ahogyan a nyelv viselkedését elvárnánk. A magyarázat keresése során a nyelvészetből a (jogi) tudás és a tudomány filozófiai és szociológiai tanulmányozásába lépünk át. A legáltalánosabban fogalmazva, a magyarázat a nemzetközi büntetőjog, mint különálló, speciális jogi tudomány, egy külön aldiszciplína, amelyet egy szakmailag megosztott tudáskorpusz alkot - vagy "a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, valamint az egyéni és felsőbbrendű felelősség formái", ahogyan az ICTR megszűnésekor fogalmazott - megjelenéséhez köti a *ha-k* eltűnését.

KULCSSZÓSZÓK: nemzetközi büntetőjog; korpusznyelvészet; jogfilozófia; tudományszociológia; episztemikus közösségek; hallgatólagos tudás; paradigma; *doxa*; Thomas Kuhn; Hans Kelsen; Joseph Raz; Ronald Dworkin; Pierre Bourdieu.

Jakob v. H. Holtermann, egyetemi docens, PhD iCourts, Jogi Kar, Koppenhágai Egyetem

E-mail: jvhh@jur.ku.dk

Anne Lise Kjær, egyetemi docens, PhD, iCourts, Jogi Kar, Koppenhágai Egyetem

E-mail: anne.lise.kjer@jur.ku.dk

Ezt a kutatást a Dán Nemzeti Kutatási Alapítvány támogatta. DNRF105.

Az iCourts - Centre of Excellence for International Courts - a nemzetközi bíróságok egyre növekvő szerepével, a globalizálódó jogrendben elfoglalt helyükkel, valamint a politikára és a társadalomra gyakorolt hatásukkal foglalkozik. A jog, a politika és a társadalom e kulcsfontosságú és kortárs kölcsönhatásainak megértése érdekében az iCourts egy sor mélyen integrált interdiszciplináris kutatási projektnek ad otthont, amelyek a nemzetközi bíróságok elterjedésének okait és következményeit vizsgálják.

Az iCourt márciusban nyitotta meg kapuit. A 2012.központot a Dán Nemzeti Kutatási Alapítvány (2012-22 közötti időszakra szóló) nagy összegű támogatásával finanszírozzák.

MIVEL "HA"? A KIALAKULÓBAN LÉVŐ EPISZTEMIKUS
KÖZÖSSÉG
NEMZETKÖZI BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A PAPIRON

Jakob v. H. Holtermann & Anne Lise Kjær

Tartalomjegyzék:

1. BEVEZETÉS	5
2. A KEZDETI MEGÁLLAPÍTÁS: A SZÁMÍTÓGÉPES KORPUSZNYELVÉSZET ALKALMAZÁSA A BÍRÓSÁGI ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATBAN	7
I. Mi az a korpusznyelvészet, és hogyan alkalmazzuk a kísérleti tanulmányban	7
II. A korpusznyelvészeti meglepetés magyarázata: a funkciószavak és a tartalomszavakközötti különbség	9
III. Közelebbről megvizsgálva: az eltűnő ha mint feltételes kötőszó	10
3. MI "LÉTEZIK VALÓJÁBAN A JOGTUDATBAN" - A JOGI TUDÁS ÁLTALÁNOS FILOZÓFIAI SZEMLÉLETE ¹²	
I. "Ne tegye hozzájárulását a szükségesnél informatívabbá": Grice mennyiségimaximája	12
II. A jogi ismeretek általános filozófiai szemlélete: Hans Kelsen, Joseph Raz és Ronald Dworkin	14
III. Az eltűnő ha-k mint az ICL mint hallgatólagos jogi szakismeretkialakulásának jelei	16
4. EGY PÉLDA: A TADIÍCI HATÁROZAT A JOGHATÓSÁGRÓL	17
I. "Ha a Nemzetközi Törvényszék nem lenne érvényesen megalakítva..." Az alapokmegkérdőjelezése	17
II. A kifejezett határozattól a "néma prológus minden jogidöntéshez"	19
5. SZINTE TÖKÉLETESEN EGYENLETES CSÖKKENÉS: A KEZDETI MEGÁLLAPÍTÁS NYOMÁN ²¹	
I. Az if-ek elemzésének kiterjesztése és finomhangolása a legújabb ICL-ben	21
II. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága	ehhez 26
6. KÜLSŐ NÉZŐPONTBÓL: KUHN, BOURDIEU ÉS AZ ELTŰNŐ HA-K ²⁸	
I. Az	ICL új 28

II. "A jogot egyszer ész nélkül vezették be, és mára ésszerűvé vált": az irracionális relativizmus vádja	31
III. Empirikus alátámasztás a fotelfilozófusoknak?	34
7. KÖVETKEZTETÉS	36

1. Bevezetés

Ez az írás egy rejtéllyel kezdődik. Vagy legalábbis egy meglepő megállapítással. Néhány évvel ezelőtt a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket vizsgáló Nemzetközi Törvényszék (ICTY) ítéleteinek számítógépes kísérleti vizsgálata váratlan tényrt tárt fel a Törvényszék nyelvhasználatával kapcsolatban.¹ Némiképp melléktermékként, a nyelvi mintákat vizsgáló gyűjtő tanulmány perifériáján, meglepetésünkre észrevettük, hogy annak idején az ICTY tárgyalóterme a fennállásának második felében statisztikailag szignifikánsan kisebb gyakorisággal használta a köznapi *ha szót*, mint a korábbiakban. Az 1996 és 2003 közötti ítéleteket összehasonlítva a 2004 és 2013 közötti ítéletekkel, kiderült, hogy a bíróság csaknem a felére csökkentette az *if szó használatát* - 100 000 szóra vetítve 86-ról 45 *if-re*. Ez a fejlemény még szembetűnőbb volt egy újabb nyomon követési tanulmányban, amely nemcsak a teljes korpuszt frissítette, hanem ki is terjesztette azt, hogy tartalmazza mind az ICTY tárgyaló- és fellebbviteli tanácsainak ítéleteit, mind pedig az ICTY testvérbíróságának, a Ruandai Nemzetközi Törvényszéknek (ICTR) az összes ilyen ítéletét. Az összehasonlítás finomhangolása során kiderült, hogy az *if-ek* használatának gyakorisága mindkét törvényszék esetében szinte tökéletesen egyenletes éves csökkenést mutatott: 1996-ban átlagosan 93 *if-ről* 100 000 szóra átlagosan 34 *if-ről* 2017-ben átlagosan 34-re.

A kérdés az, hogy a két törvényszék miért használ ilyen nyelvezetet. Első pillantásra csábító lehet, hogy ezt a megállapítást pusztán véletlenszerű eseményként, vagy legjobb esetben is csak laza fejtöresre ad okot. Ez azonban hiba lenne. Ha emlékeztetjük magunkat arra, hogy a nyelvhasználat nem pusztán egy epifenomén, hanem önmagában is komolyan kell venni, akkor a *ha-k* meredek és folyamatos csökkenése lenyűgöz bennünket. Mint a nyelvi viselkedés egy darabja, ez a jelenség szembemegy azzal, ahogyan a nyelvtől elvárnánk, hogy viselkedjen. Egyszerűen nincs közvetlenül hihető oka annak, hogy az ICTY és az ICTR elé terjesztett különböző ügyekben döntést hozó különböző testületek miért döntenének úgy, hogy majdnem kétharmadával csökkentik ennek a bizonyos kötőszónak a használatát. Az a tény, hogy mégis így tettek, magyarázatot igényel, amelyet ez a hozzájárulás megpróbál megadni. Amint a következőkben látni fogjuk, ez a magyarázat a nyelvészetből a (jogi) tudás és a tudomány filozófiai és szociológiai vizsgálatába vezet át, miközben rendkívül érdekes módon járul hozzá mindkét területhez. A legáltalánosabban fogalmazva, magyarázatunk az *"ha"* eltűnését a nemzetközi büntetőjognak mint különálló, speciális jogi tudománynak, egy külön aldiszciplínának a kialakulásához köti, amelyet egy szakmailag megosztott tudáskorpusz alkot - vagy, ahogyan az ICTR nem sokkal a bezárás előtt kifejezte: egy "jelentős joggyakorlat" -.

¹ Ezt a tanulmányt Anne Lise Kjær 2014-ben végezte egy nagyobb, nemzetközi bíróságokkal foglalkozó korpusznyelvészeti kutatási projekt integrált részeként.

a népirtásról, az emberiség elleni bűncselekményekről, a háborús bűncselekményekről, valamint az egyéni és a felsőbbrendű felelősség formáiról".²

Kicsit részletesebben, a magyarázatunk kettős. Először is, a pragmatika szerint a kooperatív diskurzusokat irányító elvekről való elmélkedés a nyelvésztől a jogfilozófiáig vezetett el bennünket. Itt olyan mainstream jogfilozófusok, mint Hans Kelsen, Joseph Raz és Ronald Dworkin a maguk módján megvédték azt, amit mi a *jogi tudás általános filozófiai nézetének* nevezünk. Minden elméleti különbség ellenére Kelsen, Raz és Dworkin általános szinten egyetértenek abban, hogy a jogi tudás és tudomány *filozófiailag feltételes jellegű*. Az érvényes jogról szóló jogtudományos kijelentések *implicit módon* vagy *hallgatólagosan* mindig feltételezik egy sor *filozófiai* vagy *elméleti* premissza érvényességét, amelyek alapján az ilyen kijelentések érvényessége levezethető. Azt állítjuk, hogy ezen implicit premisszák nagy része rekonstruálható olyan feltételezésekként, amelyekben a *ha* logikai kötőszóként működik (*ha ... , akkor ...*). Ez különösen érdekes, ha figyelembe vesszük az ICTY és az ICTR működésének tágabb kontextusát, és különösen azt a tényt, hogy a nemzetközi büntetőjog mint tudományág gyakorlatilag nem létezett a törvényszékek létrehozásakor, az 1990-es évek közepén.³ Ennek fényében azt állítjuk, hogy az eltűnő *ifs a* nemzetközi büntetőjog (ICL) mint a jogi tudás és szakértelem egy speciális fajtájának fokozatos kialakulásáról tanúskodik, amely sajátos, hallgatólagos filozófiai előfeltevésekkel rendelkezik, amelyek a terület "jelentős joggyakorlatát" alkotják.

Ugyanakkor azonban az adatok olyasmit is sugallnak, amit a filozófiai megközelítés, amely a jogi tudás végső igazolhatóságára összpontosít, nem érint közvetlenül. Így, ha közelebbről megvizsgáljuk a fenti mintákat a *ha-k* használatában, úgy tűnik, hogy a nemzetközi büntetőjogban egy episztemikus közösség fokozatos kialakulásának is tanúi lehetünk, *mint empirikus intézményi ténynek*. Az *if-ek* használatának folyamatos, fokozatos csökkenése egy új ICL-terület kialakulásáról tanúskodik, amelyet egy egyre inkább specializálódó szakma foglal el, amelynek tagjai fokozatosan válnak e kialakulóban lévő részdiszciplína mestereivé és gyakorlóivá. Ez a keret fokozatosan lehetővé teszi, hogy több feltételes módot feltételezzenek hallgatólagosan, beleszorítva azokat a szakterminológiába és a szakértői diskurzusba. Ez a folyamat egyidejűleg új diszciplináris határokat hoz létre, és egyre inkább elzárja az ICL nézőpontját a laikusoktól, sőt más jogászoktól is.

E sajátos dinamikák jobb megértése érdekében ezért célszerű az *a priori* filozófiai megközelítést egy külsőbb, a tudás- és tudományszociológiából származó perspektívával kiegészíteni. Itt különösen Thomas Kuhn és Pierre Kuhn elméleteihez fordulunk.

---

² Vö. n **Fejl! Bogmærke er ikke defineret.** above.

³ Az ICTY-t az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának (ENSZ BT) 827. számú határozata (1993. május 25.) hozta létre. Az ICTR-t az ENSZ BT 955. sz. határozata (1994. november 8.) hozta létre.

Bourdieu, akik bizonyos fogalmi eszközöket dolgoztak ki, amelyek hasznosak annak megértéséhez, hogy milyen episztemikus gyakorlat és közösség alakul ki az ICL-ben. Ugyanakkor azonban e két kiemelkedő szociológus elméletei legalábbis azt mondhatjuk, hogy relativista és végső soron meglehetősen erős irracionalista olvasatokra hívnak fel, amelyek ellentétesnek tűnnek a jogfilozófiában fellelhető olvasatokkal. Ezért szükséges, hogy e kérdés kapcsán is megvizsgáljuk megállapításaink lehetséges hatását. Amint látni fogjuk, okunk van azt hinni, hogy az *if-ek* tanulmányozása legalábbis mérsékelheti és árnyalhatja a jogfilozófia e befolyásos szociológiai kritikáinak néhány relativisztikusabb állítását.

Azt állítjuk, hogy a filozófiai és társadalmi-episztemikus fogalmaknak ez a kombinációja adja az első építőköveit egy olyan átfogó keretnek, amely lehetővé teszi annak elméleti megértését, hogy a bíróságok *if-használata* változik, ahelyett, hogy állandó maradna. Ennek az állításnak az alátámasztása érdekében a következőképpen járunk el. A 2. szakaszban összefoglaljuk a kezdeti megállapításokat, ami viszont megköveteli a korpusznyelvészet alapjainak rövid bemutatását. A 3. szakaszban bemutatjuk a jogi tudás általános filozófiai szemléletét. A szakaszban e nézet és az *if-ek* közötti általános kapcsolatot az ICTY Tadic-ügyben hozott joghatósági határozatának esettanulmányán keresztül 4. szemléltetjük. Az 5. szakaszban tovább finomítjuk és kibővítjük empirikus elemzésünket az ICTY és az ICTR esetjogának éves vizsgálatával. A szakaszban a tudás- és tudományszociológiához 6. fordulunk az eltűnő *ha-k* jobb megértése érdekében - de azért is, hogy kritizáljuk és árnyaljuk ezeket a szociológiai megközelítéseket. A szakaszban 7. összefoglaljuk eredményeinket, és ígéretes utakat jelölünk meg a meglátások továbbvitelére a jövőbeli kutatásokban.

2. Az első megállapítás: a számítógépes korpusznyelvészet alkalmazása az ICTY esetjogára

I. Mi az a korpusznyelvészet, és hogyan alkalmaztuk a kísérleti tanulmányban?

Első lépésként néhány szót kell ejtenünk eredeti megállapításainkról, ami viszont néhány szót igényel általánosabban a *számítógépes korpusznyelvészeti elemzésről*, amely ezekhez a megállapításokhoz és azok első vizsgálatához vezetett. A korpusznyelvészetben a korpuszt általában úgy definiálják, mint "[a] gépi olvasású szövegek olyan halmazát, amelyet megfelelő alapnak tartanak egy adott kutatási kérdéskör vizsgálatához. A szövegek halmaza [...] általában olyan méretű, hogy a kézzel és szemmel történő elemzést önmagában ésszerű időn belül nem lehet elvégezni".⁴ A számítógépek képesek sokkal nagyobb mennyiségű szöveg feldolgozására, és arra is, hogy ezeket a szövegeket nem lineáris módon "olvassák". A nagy mennyiségű

---

⁴ Tony McEnery és Andrew Hardie, *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. (Cambridge University Press

2012) 1-2.

digitálisan kereshető szövegek automatizált számítógépes elemzését, így lehetővé válik olyan nyelvi minták láthatóvá tétele, amelyeket semmilyen kézi elemzés nem fedezne fel, ha a szöveggyűjteményt önálló, összefüggő szöveggént olvasnánk.⁵

A korpusznyelvészeti elemzésben szokás továbbá különbséget tenni a korpuszvezérelt és a korpuszalapú elemzések között.⁶ A korpuszvezérelt elemzés úgyszólván vakon és alulról felfelé haladva történik. A szöveggörpust többé-kevésbé előre kialakított elképzelések vagy hipotézisek nélkül táplálják be a számítógépbe, és a digitális feldolgozás lehetővé teszi a kutató számára, hogy a korpuszt feltárja, feltűnő nyelvi mintákat tárva fel, amelyekre a kutató nem számított, és amelyeket esetleg nem is keresett. A korpuszalapú elemzés ezzel szemben sokkal inkább előzetesen kialakított elképzelésekkel indul, hogy mit kell keresni a korpuszban, majd a számítógép segítségével szisztematikusan ellenőrzi az egyes mintázatokat. Bár ez a különbségtétel elvileg egyértelmű, a két megközelítés a kutatási gyakorlatban gyakran keveredik, mivel a korpuszvezérelt elemzés eredményei általában olyan hipotézisek kialakítására adnak okot, amelyeket később egy célzottabb korpuszalapú elemzés során kell tesztelni.⁷

Tanulmányunk annyiban követte ezt a mintát, hogy korpuszvezérelt elemzésként indult, majd áttért a korpuszalapú megközelítésre. Pontosabban, tanulmányunk egy széles körű, úgynevezett korpuszvezérelt kulcsszóelemzésként indult. A korpusznyelvészetenben a kulcsszavak olyan szavak, amelyek "szokatlan gyakorisággal" fordulnak elő egy adott korpuszban, azaz statisztikailag szignifikánsan túl- vagy alulhasználtak a vizsgált szöveggörpuszban.⁸ Ez nem abszolút számokban kifejezett nagy gyakoriságot jelent, hanem nagy relatív gyakoriságot, azaz ugyanezen szavaknak egy másik korpuszban való gyakoriságához képest.

Esetünkben a kezdeti korpuszvezérelt kulcsszóelemzést kísérleti tanulmányként csak az ICTY esetjogán, azaz az 1996 és 2013 közötti időszakban hozott 71 bírósági ítéleten végeztük el. Ezt a korpuszt két korpuszra osztottuk, amelyek az 1996 és 2003 között (32 ítélet), illetve a 2004 és 2013 között (39 ítélet) hozott ítéletekből álltak. A kísérleti vizsgálat célja annak megállapítása volt, hogy kimutatható-e változás a bíróság nyelvhasználatában az idő múlásával. Az irányadó hipotézis az volt, hogy ha valóban történt változás, az a korai (1. időszak - 2003 előtti) és a késői (2. időszak - 2003 utáni) ítélezési gyakorlat egyszerű összehasonlításával kimutatható. Az alábbiakat választottuk 2003

---

⁵ Michael Stubbs, "On Texts, Corpora, and Models of Language", in Michael Hoey et al. (szerk.), *Texts, Discourse and Corpora* (Continuum 2007) 130-131.

⁶ A két megközelítés közötti különbséget Elena Tognini-Bonelli mutatta be a *Corpus Linguistics at Work* című könyvében. (John Benjamins 1997).

⁷ A két megközelítésről és kölcsönhatásukról lásd McEnery és Hardie (n 4) 5-6. Lásd még Amanda Potts és Anne Lise Kjær, "Constructing Achievement in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: a Corpus-Based

Critical Discourse Analysis" (2016) 29:3 International Journal for the Semiotics of Law - Revue Internationale de Sémiotique Juridique. 525.

⁸ Mike Scott, "A kulcsszavak - és a kulcsszavak PC-elemzése" (1997), 25:2 *System* at 233,236.

mivel a megosztás azon a tényen alapult, hogy a két időszak nagyjából ugyanannyi évet és ítéletet fed le. A kulcsszóelemzés számos többé-kevésbé érdekes tényről tárt fel a két korpusz különböző szavainak kulcsfontosságáról. A rejtélyesebbek közé tartozott az *if* szó gyakoriságának 48%-os csökkenése az 1996-2003-as korpuszból a 2004-2013-as korpuszba (86-ról 45 *if-re* 100 000 szóra), amire már fentebb utaltunk.

II. A korpusznyelvészeti *meglepetés* magyarázata: a funkciószavak és a tartalomszavak közötti

különbség A korpusznyelvészet szempontjából ez a megállapítás meglehetősen meglepő volt - és meglepőbb is, mint például a *Tadić*⁹ tulajdonnévvel kapcsolatos párhuzamos megállapítás, még akkor is, ha ez utóbbi szó gyakoriságának 57%-os csökkenésével statisztikailag szembetűnőbb volt a kulcsszóképeség. Ennek magyarázata, hogy miért írjuk le "meglepőbbnek" az *if-ek* használatának viszonylag kisebb csökkenését, a *funkciószavak* és a *tartalomszavak* közötti általános különbségtételen alapul. A funkciószavak csoportjába, amelybe az *if* tartozik, a determinánsok, névmások, segédigék, prepozíciók, kötőszavak és partikulák tartoznak. Ezek mind olyan szavak, amelyek a tartalmi szavakkal (főnevek, lexikai igék, melléknevek és határozószavak) ellentétben kevés enciklopédikus vagy lexikális jelentéssel rendelkeznek, és nem utalnak a nyelven kívülre. Ehelyett funkciójuk a nyelv belső funkciója, és arra szolgálnak, hogy kifejezzék a mondaton belüli nyelvtani kapcsolatokat más szavakkal.¹⁰ Jelzik a szavak egymáshoz fűződő szerkezeti kapcsolatait, és a mondatokat összetartó ragasztóanyagként szolgálnak. A tartalmi szavakkal ellentétben (pl. a *Tadić-féle* tulajdonnevek, valamint a *felelősség* és a *közös bünszervezet*), amelyek jelenléte szigorúan a szöveg "tárgyi jellegétől" függ, a funkciószavak így minden nyelvhasználat mindenütt jelen lévő jellemzőjét képezik.

Általánosságban ez az oka annak is, hogy amikor a nyelvészetten kívüli társadalomtudományokban számítógépes szövegelemzést alkalmaznak, egyes kutatók a funkciószavakat *stop szavaknak*, azaz egyfajta "zajt" jelentő maradék szavaknak tekintik, amelyeket ezért a tényleges elemzés előtti előfeldolgozási szakaszban el kell távolítani a korpuszból.¹¹ Ez azon a feltételezésen alapul, hogy a széles körben jelen lévő funkciószavak nem kapcsolódnak ahhoz a konkrét területhez, amely a társadalomtudósi érdeklődést ébreszt. Ezzel szemben, amennyiben ezek a szavak szerepelnek, az ilyen szavak használatának bármilyen feltűnő statisztikai eltérést "pusztán nyelvészeti" tekintik, és tanulmányozásukat a nyelvtanárok és nyelvészek hatáskörébe utalják.

⁹ Duško Tadić volt az első vádlott, akinek ügyét az ICTY elé vitték.

¹⁰ Michael Stubbs, *Szavak és kifejezések. Corpus Studies of Lexical Semantics* (Blackwell 2001), 40, hivatkozva a tartalomszavak és funkciószavak megkülönböztetésének eredeti kitalálójára, Henry Sweetre, *A New English Grammar. Logical and Historical* (Clarendon 1891), 22.

¹¹ Lásd pl. Christopher Lucas et al.: "Computer-Assisted Text Analysis for Comparative Politics" (2015) 23 *Political*

Elemzés 254.

Bár a funkciószavak figyelmen kívül hagyása hasznos lehet bizonyos kutatási célokra, hiba lenne ezt minden olyan kontextusban megtenni, ahol az *Erkenntnisinteresse*¹² nem "tisztán nyelvi". Mint már említettük, a korpuszvezérelt elemzés erőssége, hogy lehetővé teszi a számítógép számára, hogy olyan feltűnő nyelvi mintázatokat azonosítson, amelyek egyébként rejtve maradnának, mert nem illeszkednek a kutató előzetesen kialakított elképzeléseihez vagy hipotéziseihez. Az *if-ek* használatára vonatkozó megállapításunk bizonyítja ennek a szempontnak az értékét. E kötőszó használatának jelentős csökkenése olyan megállapítást jelent, amely rejtve maradt volna, ha abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a funkciószavak csak nyelvi érdekességeket jelentenek. Ugyanakkor ez is egy olyan megállapítás, amely úgy tűnik, hogy nem engedi magát könnyen megadni tisztán nyelvészeti magyarázatnak, például a nyelvtanra, az ítéletek sajátos műfajára vagy az egyes fogalmazók személyes stílusára való hivatkozással. Először is azért, mert a korpusz keletkezésének időszaka túl kicsi volt ahhoz, hogy a nyelvtani vagy műfajspecifikus változások ilyen módon megnyilvánulhassanak. Másodszor, mert a korpuszt olyan szövegek alkották, amelyeket nagyrészt olyan nyelvhasználók készítettek, akiknek nem az angol az anyanyelvük, és akik ezért nem a legvalószínűbb elsődleges hordozói a jelentős nyelvtani vagy nyelvi fejleményeknek.

III. Közelebbről megvizsgálva: az eltűnő *ha* mint feltételes kötőszó

A továbbiakban ezért első lépésként közelebbről meg kellett vizsgálni azt a sajátos szerepet vagy szerepeket, amelyet az ICTY ítéleteiben a "*ha*" szó játszik. A hétköznapi nyelvben az *if* szó legelterjedtebb használata logikai kötőszó, amely a *ha...*, *akkor...* feltételes módot fejezi ki.¹³ Általánosságban azt várnánk, hogy ez a tendencia legalább ugyanilyen, de feltehetően erősebb lesz a tanulmányunkban szereplő *if-ek* esetében, mivel a feltételes szavak gyakran központi premisszát (néha fő premisszának is nevezik) alkotnak az argumentatív szövegekre jellemző szillogisztikus érvelésben, és az ítéletek köztudottan argumentatív szövegek. Közelebbről megvizsgálva tehát hihetőnek tűnik, hogy a magyarázandó jelenség pontosabban az *if feltételes mondatot bevezető kötőszóként* való használatának jelentős csökkenése.

Mielőtt azonban továbbszárunk, meg kell jegyeznünk egy lehetséges hibaforrást az adatok előzetes értelmezésében. Pontosabban, ellenőrizni kell mind a hamis pozitív, mind a hamis negatív eredményeket. Egyrészt nem szabad elfelejtenünk, hogy az *if* szó kétértelmű, és hogy nem minden

¹² A kifejezés Habermastól származik, és általában "tudásérdekkel" vagy "kognitív érdekekkel" fordítják.

¹³ "A feltételes mód olyan kétmondatos szerkezet, amelyben az egyik mondatot a *ha* (esetleg a *csak*, *akár* vagy *kivéve*) vagy a *ha-hoz* hasonló jelentésű szó vagy kifejezés vezeti be, *csak ha* (pl. feltéve) vagy *kivéve*, *ha* (azaz *hacsak*). Az egyetlen olyan kétmondatos szerkezet, amelyet nem kezelünk feltételes módszerként, azok, amelyekben az alárendelt mondatot a *mintha* szó vezeti be, vagy amelyekben az alany- vagy tárgymondatot a *ha* szó vezeti be (ami ekkor a *whether* szóval egyenértékű)". Renaat Declerck és Susan Reed, *Conditionals: A Comprehensive Empirical*

Analysis (Topics in English Linguistics [TiEL]) (Mouton de Gruyter 2001). 9.

az esetek feltételes záradékot bevezető kötőszók. Például az *if-et* a kérdéseket bevezető *whether* jelentésben is használják (*kérdezd meg, ha, tudd meg, ha*).¹⁴, és bizonyos halmazmondatokban is használatos (*ha bármelyik, ha csak, ha így, és mintha*).¹⁵ Ezek a használatok nem feltételes módúak, és ezért a gyakoriságukban bekövetkező eltérések kimutatása másfajta magyarázatot igényelne.¹⁶ Másrészt nem minden feltételes módot fejezünk ki az *if* kötőszóval. A szinonim kifejezések közé tartoznak az *as long as, on condition that, provided that* és a *unless* (azaz *ha nem*) kifejezések. Ez azt jelenti, hogy egyébként más feltételes kifejezések esetében is számítanunk kell arra, hogy az *if-ekkel* együttváltoznak.

Általánosságban ezek a megfontolások arra hívják fel a figyelmet, hogy a számítógépes korpusznyelvészetet alapos kézi elemzéssel kell kiegészíteni. Egy olyan méretű korpuszban, mint a miénk, ezért nem tudjuk véglegesen ellenőrizni mindezeket a tényezőket. Úgy véljük azonban, hogy bátran kijelenthetjük, hogy a számítógépes és a kézi elemzés kombinációjával jelen kontextusban elegendő kontrollt végeztünk.

A hamis negatívokkal kapcsolatban úgy tűnik, hogy mennyiségileg az ilyen szinonim kifejezések előfordulása egyszerűen túlságosan jelentéktelen az *if-hez* képest.¹⁷ Használatuk fejlődését ezért nyugodtan figyelmen kívül lehet hagyni. Az álpozitívokkal kapcsolatban már említettük, hogy a köznyelvben általában az *if* feltételes használata a legelterjedtebb. Egy jól definiált korpuszban tulajdonképpen legalábbis tovább lehet támasztani ezt az állítást a számítógépek segítségével az úgynevezett *kollokációk* azonosításával, azaz "egy lexikai elemnek a (szövegvagy környezetében) véletlenül nagyobb valószínűséggel előforduló elemekkel való kapcsolatával".¹⁸ Ezt a megközelítést alkalmazva azt találtuk, hogy azok közül a szavak²⁰ közül, amelyekkel az ICTY adatbázisában az *if* a legerősebb kollokációkkal rendelkezett, messze az *even* szó volt a legerősebb. Összehasonlításképpen, a fent említett halmazkifejezések közül csak az *any* és *csak* a

---

¹⁴ Pl. "Aznap kihallgatásra vitték, felolvasták neki a Keratermben tett vallomását, és megkérdezték tőle, hogy van-e hozzáfűznivalója". *Ügyész kontra Duško Tadić, más néven "Dule" (vélemény és ítélet)* ICTY-94-1-T (1997. május 7.) 248. pont.

¹⁵ Pl. "[A]z utasok a hangárban úgy viselkedtek, mintha egy csapatnak szurkolnának egy futballmeccsen." *Ügyész: v. Duško Tadić, más néven "Dule" (vélemény és ítélet)* ICTY-94-1-T (1997. május 7.), (1) bekezdés. 222.

¹⁶ Ezek valóban csökkenést mutatnak, de használatuk számukat tekintve jelentéktelen, és nem magyarázza az általunk észlelt általános csökkenést. A SketchEngine keresés szerint *ha van, akkor* 41-ről 27-re csökken egymillió szóra; *ha csak* 5-ről 1-re egymillió szóra; és *mintha* 19-ről 7-re csökkenne egymillió szóra az ICTY Trial Corpus 1996-2003 közötti időszakban az ICTY Trial Corpus 2004-2013 közötti időszakához képest. *Ha így* marad stabil az idők folyamán (7 per millió szó).

¹⁷ *Amíg* 214 alkalommal, *feltéve, hogy* 131-szer, és azzal a *feltétellel, hogy* csak 13 alkalommal az idő folyamán a tárgyaló- és fellebbviteli kamara ítéleteiben az ICTY 1996-2015 között. Összehasonlításképpen, ha használják alkalommal. 7.899 *Hacsak nem* fordul elő alkalommal 559, és egyértelműen csökkenő használatot mutat az idő múlásával egy előzetes korpuszalapú tanulmányban.

¹⁸ Michael Hoey, *Patterns of Lexis in Text* (Oxford University Press 1991), 7. A Sketch Engine szójegyzékében a kollokáció fogalmát a következőképpen írják le: "Egy kollokáció, pl. *fatal error*, jellemzően egy csomópontból (*error*) és

egy kollokációból (*fatal*) áll. A kollokációk különböző erősségűek lehetnek, pl. a *szép ház* gyenge kollokáció, mert mind a *szép*, mind *a ház* sok más szóval kombinálódhat, másrészt *az Operaház* erős kollokáció, mert nagyon jellemző, hogy *az opera* a *ház* mellett fordul elő, ugyanakkor *az opera* nem sok más szóval kombinálódik."

a második és a negyedik 20helyezett. Más szóval, a kapcsolatuk gyengébb volt, különösen azért, mert ezekben szerepelhet *csak if* (ahelyett, hogy *if only*), ami feltételes kifejezés. Másodszor, a halmazkifejezések (*if any, if only, as if*) még nagyobb mértékben tűnnek a funkciószavak kategóriájába tartozónak, amelyekből egyszerűen nagyon nehéz elképzelni, hogy miért kellene jelentősen megváltozniuk az észlelt módon. Végül, amint arra alább még visszatérünk, az ICTY gyakorlatában egy konkrét doktrinális elem (a Joint Criminal Enterprise-doktrína) fejlődésének egy későbbi, kombinált kézi és számítógépes vizsgálatában még jelentősebb csökkenést figyeltünk meg kifejezetten a feltételes *ha-k* használatában.¹⁹Ez azt jelzi, hogy ha valami, akkor a korpuszban szereplő nem feltételes *if-ek* inkább kiegyenlítik, mintsem hozzájárulnak az *if-ek* használatának csökkenéséhez. Mindezek alapján indokoltnak találtuk, hogy abból a feltételezésből induljunk ki, hogy az *if-ek* használatának csökkenése elsősorban a feltételes kötőszóként való használat csökkenése.

3. Mi "létezik valójában a jogtudatban" - a jogi tudás általános filozófiai szemlélete

Ezen a ponton úgy találtuk, hogy eredményeink magyarázatához érdemes a nyelvészetten kívülre tekinteni. Első lépésként úgy döntöttünk, hogy a jogfilozófiából merítünk néhány meglátást. Ez lehetővé tette számunkra, hogy lássuk, hogyan tanúskodik az eltűnő *ha-k* a nemzetközi büntetőjog mint a jogi tudás és szakértelem egy speciális fajtájának fokozatos kialakulásáról, amelynek saját csendes filozófiai prológusa van, sajátos hallgatólagos alaptételekkel.

I. "Ne tegye hozzájárulását a szükségesnél informatívabbá": A jogfilozófia irányába vezetett bennünket a nyelvhasználat egy általános jellemzőjének felidézése, amely első nagyjából jelezheti, hogy miért változik ilyen erősen a két korpuszban a konkrét feltételes *ha* gyakorisága, még ha a funkciószavak általában nem is változnak. Ezt a jellegzetességet eredetileg az angol nyelvfilozófus, H. P. Grice azonosította.²⁰

Grice megfigyelte, hogy a diskurzushoz való minden hozzájárulás, még az olyan látszólag monologikus hozzájárulások is, mint az ítéletek, nem pusztán összefüggéstelen megjegyzések. Legalábbis bizonyos mértékig az jellemzi őket, hogy *kooperatív erőfeszítések*. A diszkurzív hozzászólások során minden egyes beszélő "legalábbis bizonyos mértékig felismer egy közös célt vagy célok összességét, vagy legalábbis egy kölcsönösen elfogadott irányt".²¹ Egyébként a diskurzus résztvevőitől ezért általában elvárható, hogy

---

¹⁹ Lásd az alábbi 59 megjegyzést.

²⁰ Lásd általában H.P. Grice, "Logic and Conversation" in P. Cole és J. Morgan (szerk.), *Syntax and Semantics*, 3. kötet, *Speech Acts* (New York Academic Press 1975) 41.

²¹ *Ibid.* 45.

betartani azt, amit Grice *kooperatív elvnek* nevez, nevezetesen: "A beszélgetéshez való hozzájárulásod legyen olyan, amelyet a beszélgetés azon szakaszában megkövetel az elfogadott célja vagy iránya annak a beszélgetésváltásnak, amelyben részt veszel".²² Grice továbbá azt javasolta, hogy ezt az elvet egy sor maximában foglaljuk össze, amelyek közül az egyik a mi céljaink szempontjából különösen fontos, mert a konkrét diskurzusi hozzászólások információmennyiségére vonatkozik. E *mennyiségi maximának megfelelően* minden résztvevőnek ún: "1. Hozzájárulása legyen olyan informatív, amennyire (az eszmecsere aktuális céljai szempontjából) szükség van. 2. Ne tegye a hozzászólását informatívabbá, mint amennyire szükség van".²³

Ez fontos az eltűnő *ha-k* megfigyelt feltételes jellege miatt. Mint már említettük, a *ha...*, *akkor...* feltételes módok gyakran a központi premisszát (néha fő premisszának is nevezik) alkotják az olyan argumentatív szövegekre, mint az ítéletek, jellemző szillogisztikus érvelésben. A szillogizmusok úgynevezett melléktételétől eltérően azonban, amely általában konkrét, az adott érvelés tárgyát képező kérdésre vonatkozó konkrét információt vagy adatot szolgáltat, a főtételek általánosabb jellegű háttérismeretet jelent. *Qua* háttérismeret, széles körben elismert tény, hogy a tényleges érvelésben, amikor a fő premisszát a diskurzus résztvevői közösen feltételezik, azt általában nem írják ki explicit módon.²⁴ Például szokásosan elhagyjuk a nem vitatott feltételes tételt: "Ha az utca vizes, akkor esett az eső.", és csak annyit mondunk: "Az utca vizes.". Ezért esett az eső. Ezzel szemben, ha egy feltételes premisszát vitatottnak feltételezünk, hajlamosak leszünk kiírni.

Nos, az érvelési gyakorlatban mutatkozó eltérés pontosan annak megnyilvánulása, hogy a beszélők általában engedelmeskednek a mennyiség grice-i maximájának. Azzal a törekvéssel, hogy érvei *minél informatívabbak, de ne legyenek informatívabbak a szükségesnél*, a beszélők vagy kihagyják, vagy explicit módon közlik érveik feltételes premisszáit, attól függően, hogy feltételezik-e, hogy ezek a feltételes premisszák a hallgatósággal megosztott, nem vitatható háttérismeretet alkotnak vagy sem. Más szóval, Grice-szal itt van egy első jel arra, hogy kísérleti vizsgálatunk miért mutatja az *if-ek* használatának jelentős csökkenését: hihetőnek tűnik, hogy az ICTY joggyakorlata általánosságban egy olyan fejlődést tükröz, amelyben bizonyos feltételes jellegű központi feltételezések már nem tekinthetők vitatottnak, hanem a megosztott háttérismeret részévé váltak.

---

²² Ibid. 45.

²³ Ibid. 45.

²⁴ Vö. pl. Stephen Toulmin más terminológiát használ (ahol *az adat a kisebb premisszára*, a *warrant* pedig a *nagyobb premisszára* utal), de lényegében ugyanazt a megállapítást teszi: "az adatokra explicit módon, a warrantokra implicit módon hivatkoznak". Stephen Toulmin, *The Uses of Argument. Frissített kiadás.* (Cambridge University Press 2003) 92.

II. A jogi ismeretek általános filozófiai szemlélete: Hans Kelsen, Joseph Raz és Ronald Dworkin

E megfontolások episztemikus jellegéből adódóan természetesen a jogfilozófia irányába vezettek bennünket. Pontosabban úgy döntöttünk, hogy a bíróság *if-ek* használatát annak fényében vizsgáljuk meg, amit jelen esetben a *jogi tudás általános filozófiai szemléletének* neveztünk el. Ezzel a fogalommal a jogi tudás olyan felfogására utaltunk, amely a megfelelő absztrakciós szinten számos, meglehetősen különböző befolyásos jogfilozófus elméletében azonosítható. Elsőként az osztrák jogpozitivistá Hans Kelsen művein keresztül fogjuk megközelíteni ezt az általános filozófiai nézetet. Mivel azonban motivációinkat a szóban forgó konkrét jelenség (a *ha-k* csökkenő használata) megértéséhez kötjük, nem fogunk kísérletet tenni Kelsen filozófiájának hagyományos, átfogó kifejtésére, hanem kissé közvetett és némileg eklektikus módon közelítjük meg azt.

Pontosabban, a jogi tudás általános filozófiai szemléletének Kelsen-féle változatát követője, Joseph Raznak a Kelsen tiszta jogelméletének egyik központi és legvitatottabb kérdéséről szóló fejtegetésén keresztül fogjuk megközelíteni. Ez pedig az a kérdés, hogy pontosan mire gondol Kelsen, amikor például *A jog és az állam általános elméletében* azt írja, hogy "a [jogtudomány] "kellene-kijelentései" pusztán leíró jellegűek; mintegy leíró módon reprodukálják a normák "kellene"-jét."²⁵ A *leíró értelemben vett ought-statements* e felfogását sokan Kelsen elméletének különösen rejtélyes és problematikus elemének tekintették. Raz azonban egyszerre tartja értelmesnek és kifizetődőnek ezt a fogalmat, és nekilát, hogy megvédje.

Raz azt sugallja, hogy a jogtudomány "kellene-tételei" általában nem mondják meg az embereknek, hogy *valójában* mit kellene tenniük. Ezek, ahogy Raz mondja, *egy nézőpontból származó kijelentések vagy elszakított normatív kijelentések*. Csupán azt mondják ki, hogy *a* dolgok *jogi szempontból* hogyan állnak. Jelen kontextusban azonban a legnagyobb jelentőséggel bír ezeknek a kellene-kijelentéseknek egy kapcsolódó tulajdonsága, amelyre Raz az analógia további elemzésében hívja fel a figyelmet. Így hozzáteszi, hogy "*az ilyen kijelentések [nem] értelmezhetők feltételes módban*": "Ha elfogadod ezt az álláspontot, akkor ezt kellene tenned stb. Inkább azt állítják, hogy mi a helyzet az adott nézőpontból, mintha az érvényes lenne, vagy azon a hipotézisen alapulnak, hogy az - ahogy Kelsen fogalmaz -, de anélkül, hogy ténylegesen helyeselnék azt".²⁶

Ez a pont azért fontos itt, mert kifejezi a jogi ismeretekkel kapcsolatos állítások általános felfogását, amely Kelsen tiszta jogelméletének sajátos keretein túl is széleskörű filozófiai vonzerővel bír.

---

²⁵ Hans Kelsen, *A jog és az állam általános elmélete*, (Lawbook Exchange 2009) 163.

²⁶ Kiemelés 157, hozzáadva.

amelyet ezért a jogi tudás *általános filozófiai szemléletének* nevezünk. E nézet szerint tehát a jogtudomány állításai mindegyike három fő vonással rendelkezik. Először is, mint már megjegyeztük, általános formai jellemzőjük, hogy nem feltételes módúak ("ha elfogadod ezt az álláspontot, *akkor ezt kell tenned*"), hanem azonnal normákat fejeznek ki ("*ezt kell tenned!*"). Másodsorban azonban egyúttal hallgatólagosan *prepozicionálisak is*. Ez alatt azt értjük, hogy még ha az érvényes jogról szóló egyes tudományos jogi kijelentések önmagukban nem is feltételes jellegűek, mégis mindig *implicit módon* vagy *hallgatólagosan feltételezik* az ilyen feltételes premisszák egy olyan halmazának érvényességét, amelyből érvényességüket levezetik. Kelsen szavaival élve: "Az alapnormák megfogalmazásával nem vezetünk be a jogtudományba semmilyen új módszert. *Csupán explicitté tesszük azt, amit minden jogász, többnyire öntudatlanul, feltételez [...]*"²⁷A jogi álláspontnak tehát van egy sajátos tartalma, amelyet ha erőltetjük, ki lehet bővíteni. Végül, és az *egységes nézőpont* eszméjének megfelelően, ezek a hallgatólagos premisszák nem pusztán atomizált feltételezések önkényes gyűjteménye, amelyek mindegyike egy vagy több, egymástól független jogi kijelentést igazol. Sokkal inkább *filozófiai* vagy *elméleti* jellegűek abban az értelemben, hogy együttesen olyan átfogó és szisztematikus tételek összességét alkotják, amelyek egészükben azt állítják, hogy következetes és elvszerű módon mélyreható indoklást nyújtanak az első rendű jogi kijelentések egész sorának.

Jogi pozitivistaként Kelsen közismerten úgy véli, hogy ezeket az implicit vagy hallgatólagos filozófiai előfeltételeket a pozitív jogi szabályok átfogó rendszere alkotja. Ez a szabályrendszer hierarchikusan úgy épül fel, hogy minden egyes jogi szabály érvényessége csak derivatív módon állapítható meg, még magasabb rendű pozitív normák láncolatán keresztül történő visszalépéssel, amely végül egyetlen, úgynevezett alapnormában végződik. Ennek az alapnormának az érvényességére vonatkozó hallgatólagos (hipotetikus) előfeltevés képezi az érvényes jog egész rendszerének egyedi kiindulópontját és előfeltételét.²⁸

Az az állítás azonban, hogy a jogi kijelentések tehát filozófiailag előfeltételezettek, általános állítás, és az általunk használt módon nem kell ilyen módon Kelsen alapvetően pozitivista-alapvetéses hipotéziséhez kötni. Éppen ellenkezőleg, azt állítjuk, hogy úgy tűnik, hogy sok jogfilozófus az általános filozófiai nézet valamelyik változatát vallja. Nem fogjuk megkísérelni, hogy ezt az állítást kimerítően bizonyítsuk, csupán azt mutatjuk be, hogy jelen van Ronald Dworkin jogfilozófiájában, aki köztudottan *ælméleti* spektrum egészen ellentétes végpontján foglal helyet. Így a Dworkin és Kelsen közötti mélyreható különbségek ellenére lényegében ugyanazt az álláspontot találjuk kifejezve a művében

---

²⁷ Kiemelés 116, hozzáadva.

²⁸ Vö. pl. Kelsen (n 25) 115-116, valamint *Bevezetés a jogelmélet problémáiba: A Translation of the First Edition of the Reine Rechtslehre or Pure Theory of Law* (Clarendon 1992) V. fejezet.

az előbbi - amint azt a következő, gyakran idézett részlet is tanúsítja Dworkin fő művéből

A törvény birodalma:

"[A]gy bírói vélemény maga is egy darab jogfilozófia, még akkor is, ha a filozófia rejtve van, és a látható érvelést az idézés és a tények felsorolása uralja. A jogtudomány az ítélkezés általános része, néma prológus minden jogi döntéshez."²⁹

Mint ismeretes, Dworkin határozottan nem ért egyet Kelsennel e "minden jogi döntés néma prológusának" konkrét tartalmát illetően. Különösen elutasítja Kelsen azon állítását, miszerint egy tisztán formális alapnormát az egész jogrendszer alapjául szolgáló egyetlen archimédiás pontként állít. Ehelyett Dworkin azt állítja, hogy a néma prológus egy koherensebb és tartalmilag erkölcsibb filozófiai narratívából áll, amely a konstruktív értelmezés folyamatán keresztül konstituálódik, és amely a jogrendszer egészét a legjobb fényében igyekszik bemutatni, és e gyakorlatnak a legjobb filozófiai igazolását adja.³⁰ Ugyanakkor - és ez itt kulcsfontosságú - Dworkin nem vitatja, hanem éppen ellenkezőleg, megerősíti azt a *tényt, hogy a jogi kijelentéseknek létezik egy csendes filozófiai prológus*. Más szóval, Dworkin is magáénak vallja azt a három tételt, amely a jogi tudás fentebb bemutatott általános filozófiai felfogását jellemzi.

III. Az "ha"-ok eltűnése mint az ICL mint hallgatóságos speciális jogi tudás kialakulásának jele Ez a jogi tudás általános filozófiai szemlélete, amely szerintünk első kísérletként segít megérteni az "ha"-k csökkenését az ICTY és az ICTR esetjogában. Ezt akkor láthatjuk a legjobban, ha néhány lépést hátrálépünk, és emlékeztetjük magunkat arra, hogy miért is képez ez a két nemzetközi büntetőbíróság olyan érdekes vizsgálati tárgyat, amivel egyáltalán kezdeni lehet. Így amikor a "The ICTR remembers" weboldal büszkén mutatja be az ad hoc törvényszékek szerepét "a népiirtás, az emberiesség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, valamint az egyéni és a felsőbbrendű felelősség formáinak jelentős joggyakorlatának létrehozásában",³¹ ez nem csupán arra emlékeztet bennünket, hogy az ICTY és az ICTR bezárása után a munkaerőpiacon hamarosan több lesz a kompetens nemzetközi büntetőjogász. Arra is emlékeztet bennünket, hogy a 90-es évek közepén, amikor a két törvényszék létrejött, gyakorlatilag nem *volt* ilyen joggyakorlat. Abban az időben egyszerűen nem létezett közösen elfogadott "joggyakorlat" a nemzetközi bűncselekményekről és a felelősség formáiról, nem is beszélve ezen új jogi intézmények alapvető jogszerűségéről és joghatóságáról. Ez azt jelenti, hogy egyszerűen nem állt rendelkezésre olyan *nemzetközi büntetőjogi álláspont*, amelyet az ICTY és az ICTR bírái könnyen elfogadhattak volna, és amelyből kiindulva

---

²⁹ Ronald Dworkin, *A jog birodalma*, (Hart Publishing 1998), 90.

³⁰ *Ibid.* 90.

³¹ Vö. bevezető idézet, n **Fejl! Bogmærke er ikke defineret...**

nyilatkozataik. A nürnbergi és tokiói törvényszék néhány kezdetleges maradványától és a Biztonsági Tanács egy határozatán alapuló státútumtól eltekintve az egész "joggyakorlatot", és ezáltal tulajdonképpen az egész nemzetközi büntetőjogi nézőpontot gyakorlatilag a semmiből kellett felépíteni.

Ennek a történelmi kontextusnak a fényében, és szem előtt tartva Raz hangsúlyozását, miszerint egy nézőpontból származó jogi kijelentéseket "[nem] lehet feltételes módban értelmezni", ahogyan azt fentebb kifejtettük, az ICTY-ítéletekben az idő múlásával a *ha-k* használatának jelentős csökkenése láttán az volt az előzetes elképzelésünk, hogy ez a megállapítás éppen a kifejezetten *a nemzetközi büntetőjogi nézőpont kialakulásának* bizonyítéka lehet. Más szóval, *az if-ek* gyakoriságának csökkenése arról tanúskodhat, hogy a bíróságok bírái (és valószínűsíthetően a nemzetközi büntetőjogi terület szereplői is közvetve, tágabb értelemben) ténylegesen közelednek a jogi tudás általános filozófiai felfogásához, azaz ahhoz az elképzeléshez, hogy i) a doktrinális tudás kifejezései *kifejezetten a nemzetközi büntetőjogról* feltétel nélküliek; ii) implicit vagy hallgatólagos előfeltételezések; és iii) ez az előfeltételezés *filozófiai* vagy *elméleti jellegű*. Ugyanakkor azonban ez által azt is jelenti, hogy a nemzetközi büntetőjog nem felelt meg kezdettől fogva az általános nézetnek! Éppen ellenkezőleg, *az if-ek* viszonylag nagyobb gyakorisága a korai korpuszban azt bizonyítja, hogy az ICTY lényegesen nagyobb tendenciát mutatott arra, hogy a különböző kérdésekben az érvényes nemzetközi büntetőjog tartalmára vonatkozó kijelentései mögött álló feltételes módozatokról explicit módon nyilatkozzon. Másképpen fogalmazva, hipotézisünk az, hogy *az if-ek* relatív használatában bekövetkezett változásokat egy olyan episztemikus közösség létrejötte okozza a nemzetközi büntetőjogban, amelynek tagjai olyan mértékben osztoznak egy álláspontonban, amely lehetővé teszi számukra, hogy kifejezetten feltétel nélküli, de hallgatólagosan filozófiailag előfeltételezett doktrinális normatív kijelentéseket tegyenek erről az álláspontról.

4. Egy példa: a joghatóságról szóló Tadić-határozat

I. "*Ha a Nemzetközi Törvényszék nem lenne érvényesen megalakítva...*" Az alapok

megkérdőjelezése Bevallottan, ez kissé elvontan hangozhat. Talán egy konkrét példán keresztül közelíthetjük meg a *ha-k* általános szerepének világosabb megértését a nemzetközi büntetőjogi nézőpont megalkotásával kapcsolatban. Ez a példa a fent említett Duško Tadić elleni ügyből származik. Magát a Tadić-ügyben hozott ICTY-ítéletet azonban nem fogjuk megvizsgálni, amely a kísérleti tanulmányban a 2003 előtti korpusz részét képezte. Ehelyett a korpuszon kívül kezdjük a vizsgálatot, a bíróság egyik - bár valószínűleg a legmeghatározóbb - előzetes határozatának, azaz a bíróságnak a

a védelem illetékességre vonatkozó indítványa.³² Amint látni fogjuk, van egy külön pontja annak, hogy így a kísérleti tanulmányban használt korpuzon kívülről indulunk.

Összefoglalva, Tadić volt az első, akit a nemzetközi közösség által létrehozott nemzetközi háborús bűnökkel foglalkozó bíróság elé állítottak. Az 1995-ös tárgyalás idejére az ICTY rendkívül ellentmondásos intézmény maradt, annak ellenére, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának egyhangú határozatával hozták létre.³³ Ezért nem volt teljesen meglepő, hogy Tadić első jogi lépése az volt, hogy előzetes indítványt nyújtott be a joghatóságról - a szó legtagabb értelmében. Így Tadić az egész ICTY mint intézmény alapvető jogszerűségének megkérdőjelezésével maga a bíróság azon jogát kérdőjelezte meg, hogy egyáltalán eljárást indíthasson ellene. Ez azt jelentette, hogy mielőtt az ICTY-nek még a legszerényebb hozzájárulást is fontolóra vette volna "a nemzetközi bűncselekményekkel és a felelősség módozataival kapcsolatos joggyakorlat jelentős részéhez", igazolnia kellett magát a létezését és az egyének bíróság elé állításához való jogát.

Mint ismeretes, a bíróság elutasította a védelem indítványát, és érvényesítette joghatóságát, lehetővé téve ezzel a Tadić elleni eljárás megkezdését.³⁴ A bíróság határozatának következtetése tehát a legalapvetőbb formájában a következő normatív kijelentést jelentette: "Igen, jogunk van Tadićot bíróság elé állítani". Ez önmagában véve valóban jogi kijelentés a Raz-féle értelemben, azaz egy feltétel nélküli, egy nézőpontból tett kijelentés. Döntő fontosságú azonban, hogy a bíróság ennél többet mondott. A bíróság határozata egészében véve nem hallgatott, hanem kifejezetten kimondta az összes előfeltevést, amely e normatív következtetés alapjául szolgál. Ebben az értelemben a törvényszék határozata tökéletesen megfelelt Dworkin filozófiai "prológusának minden jogi döntéshez"; kimondta azt, amit Kelsen szerint "minden jogász feltételez". A filozófiai zsargonban a határozat minden jövőbeli ítélet *lehetőségfeltételeit* képezte, mivel teljes körű érvet szolgáltatott az intézmény alapvető jogszerűsége és az egyének üldözésére vonatkozó joga mellett.

A korpuznyelvészet szempontjából, mind a tárgyaló-, mind a fellebbviteli tanácsok joghatóságról szóló határozatait vizsgálva, a Tadić-ügy nagyon magas gyakorisággal, 100 000 szóra vetítve 101 előfordulást tartalmaz *az if-eket*, ami megerősíti az ICTY korai ítélkezési gyakorlatáról alkotott általános képet.³⁵ Külön érdekesség azonban, hogy a bíróság érveléssorozatát végigjárva több érv is tartalmazott feltételes módú *ha ..., akkor ....* formájú feltételes módot. Ezt példázza ez a passzus, ahol a

---

³²Az eljáró tanács 1995. augusztus 10-én hozta meg határozatát. Tadić azonnal fellebbezett, és a fellebbviteli tanács október 2-án hozta meg határozatát. A 1995. tárgyalás 1996. május 7-én kezdődött.

³³ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 827. május 25-én elfogadott határozata 1993.

³⁴ Ezt a megfogalmazást pontosítani kell. Vö. közvetlenül alább az eljáró tanács és a fellebbviteli tanács határozatai közötti különbségekkel kapcsolatban.

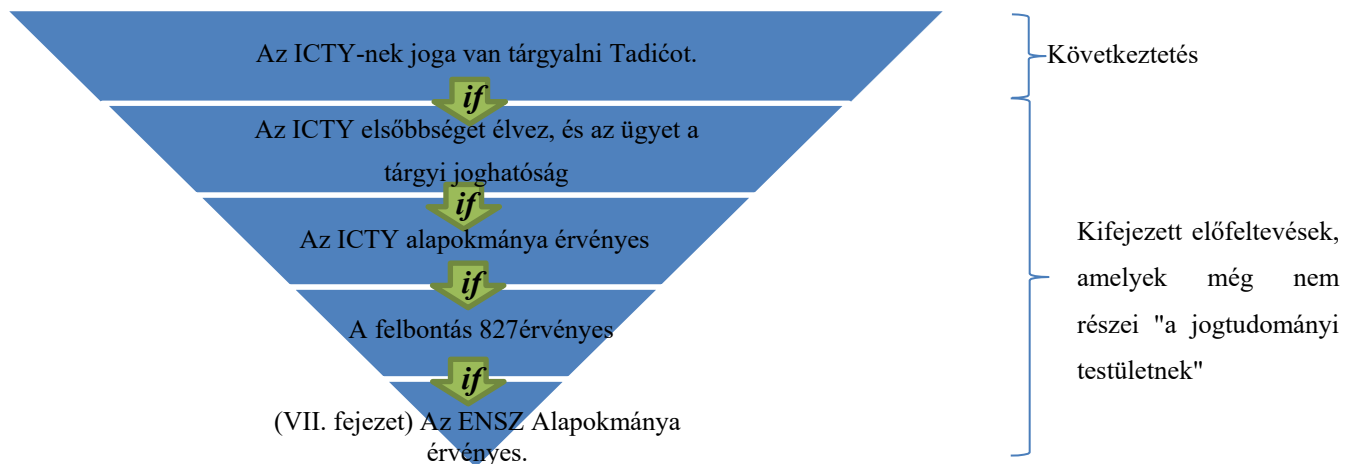
³⁵ *Tadić-ügy* (határozat a védelem joghatóságra vonatkozó indítványáról) (1995. augusztus 10.) és *Tadić-ügy* (határozat a

védelem joghatóságra vonatkozó időközi fellebbezés iránti indítványáról) (1995. október 2.).

A Fellebbviteli Kamara összefoglalja Tadic megtámadásának tétjét: "Összefoglalva, *ha* a Nemzetközi Törvényszék nem lenne érvényesen felállítva, akkor nem lenne legitim felhatalmazása arra, hogy időben vagy térben, illetve bármely személy vagy tárgy felett döntsön".³⁶ Az érvelés egésze ezáltal egy olyan normahierarchiát alkotott, amely - a jogi technikai részleteket félretéve - a következőképpen rekonstruálható: i) az ICTY-nek joga van Tadic (és más vádlottak) bíróság elé állítására, *ha az* ICTY elsőbbséget élvez, és az ügy tárgyi joghatóság alá tartozik; ii) az ICTY elsőbbséget élvez, és az ügy tárgyi joghatóság alá tartozik, *ha az* ICTY alapokmánya érvényes; iii) az ICTY alapokmánya érvényes, *ha az* ENSZ Biztonsági Tanácsának 827. számú határozata érvényes; iv) a 827. számú határozat érvényes, *ha az* ENSZ Alapokmány VII. fejezetével összhangban készült.³⁷

II. A kifejezett határozattól a "néma prológus minden jogi döntéshez"

A bíróság érvelése a következő módon ábrázolható:

Ábra Az ICTY érvelésének rekonstrukciója I. a Tadić-ügy tárgyalására vonatkozó jogának védelmében

Ebből a rekonstrukcióból két dolgot figyelhetünk meg. Először is, hogy az ICTY érvelése a legelső határozatában mennyire hasonlít pontosan a filozófiai előfeltevések kimondásához.

³⁶ *Tadić-ügy* (a védelemnek a joghatósággal kapcsolatos időközi fellebbezés iránti kérelméről szóló határozata) (1995. október 2.), 12. pont, kiemelés hozzáadva. További példák a fellebbviteli tanács határozatából, vö. pl. 30. és 36. pont. Néhány jellemző példa az eljáró tanács határozatából:

- "Logikus, hogy *ha a* Biztonsági Tanács önkényesen vagy hátsó szándékkal járna el, akkor a Charta által ráruházott hatáskörökön kívül cselekedne." (15. bekezdés)
- "*Ha a* Közgyűlésnek megvan a felhatalmazása arra, hogy egy kiegészítő igazságügyi szervet hozzon létre, akkor bizonyára a Biztonsági Tanács is létrehozhat egy ilyen szervet a VII. fejezet szerinti széleskörű mérlegelési jogkörének gyakorlása során." (35. bekezdés)
- "*Ha a* Biztonsági Tanács tájékozott bölcsességében, a Charta VII. fejezetének 39. és 41. cikke szerinti hatáskörén belül eljárva, létrehozza a Nemzetközi Törvényszéket, hogy megossza az egyetemes bűncselekmények elkövetőinek bíróság elé állításával járó terhet, az eljáró tanács nem látja az államok joghatóságába való beavatkozást, mivel - ahogyan az ügyész nevében helyesen érveltek - ezek soha nem

voltak olyan bűncselekmények, amelyek egyetlen állam kizárólagos joghatósága alá tartoztak." (44. bekezdés)

³⁷ Hangsúlyozzuk, hogy a bíróság tényleges érvelése sokkal gazdagabb, és sokkal több feltételes feltételes elemet tartalmaz a normahierarchia minden egyes lépcsőfokán.

a fent leírt általános nézet szerint minden jogi kijelentés alapjául szolgál. A tökéletes illeszkedés érdekében csak némileg ki kellett volna bővíteni és hozzá kellett volna tenni az ENSZ Alapokmány érvényességére vonatkozó végső feltevéshez, hogy ez akkor következik, *ha* Kelsennel együtt feltételezzük a *pacta sunt servanda-t*, ami viszont akkor érvényes, ha a nemzetközi jog alapszabályát feltételezzük, miszerint "Az államoknak úgy kell viselkedniük, ahogyan szokásosan viselkedtek"³⁸, vagy *ha* Dworkinnel együtt ez az értelmezés a nemzetközi büntetőjog rendszerét a legjobb fényében mutatja.

Másodszor, látjuk, hogy - Dworkint még közelebből követve - ez a filozófiai prológus éppen azért *hallgat* (vagy Kelsennel együtt a feltételezés *többnyire tudattalan*), mert *előzetes* ítélet, és így szándékosan nem a Tadić-ítélet - vagy a bíróság által a jövőben hozott bármely más ítélet - kifejezett részének szánták. Valójában az eljáró tanács esetében a határozat tágabb értelemben is hallgatagnak mondható. Így, bár az eljáró tanács is a törvényszék létrehozásának jogszerűsége mellett érvelt, és ezt nagyjából ugyanazokkal az indokokkal tette, mint a fellebbviteli tanács, az előbbi kamara az utóbbival ellentétben úgy döntött, hogy jogilag nem illetékes a joghatóságra vonatkozó indítványról szóló hivatalos döntés meghozatalára. Az eljáró tanács ezért hangsúlyozta, hogy a joghatóság mellett szóló érvelése csupán "egy megjegyzés", amelyet annak "fontossága miatt érezte kötelességének, hogy egy olyan testület, amely [emberi] magatartás büntethetőségét bírálja el, legitimnek tekintendő". Ily módon az eljáró tanács érvelése *néma* prológus volt abban a tágabb értelemben is, hogy még akkor is, amikor kimondták, *jogilag* hallgatott.

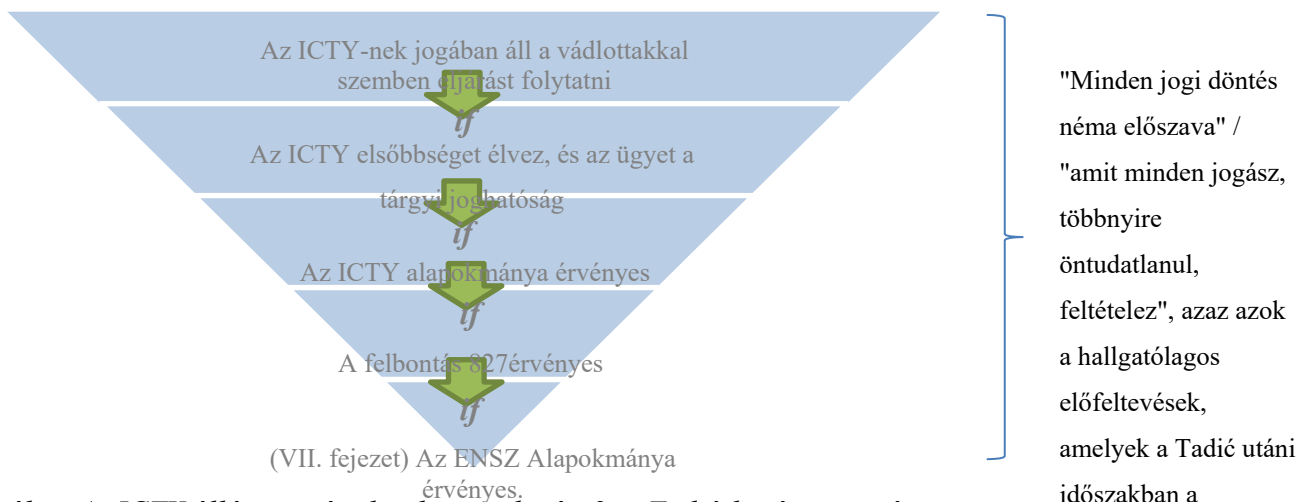
Ami azonban döntő fontosságú, hogy az általános filozófiai nézettel *ellentétben* a bíróság nyilvánvalóan nem hallgatta el már ebben a legelső határozatában ezt a "jogegységi döntésének előzményét"; a feltételezés nem maradt "többnyire tudattalan". Éppen ellenkezőleg, mielőtt "elhallgatottá"/"öntudatlanná" vált volna, kifejezetten ki kellett mondania. Csak miután ez az alapozás megtörtént - és ez különösen fontos annak megértése szempontjából, hogy hogyan tűnhetnek el az olyan logikai kötőszavak, mint a *ha* - ez már nem volt szükséges. Csak ekkor válhattak az ezen állítás alapjául szolgáló feltételezések hallgatólagos előfeltevésekké, és a bíróság ezentúl egyszerűen - "öntudatlanul" - minden jövőbeli esetre vonatkozóan feltételezhette, hogy joga van a vádlottak tárgyalására.³⁹ Ez a következő képet adja Tadić után:

---

³⁸ Kelsen (n 25) 369.

³⁹ Ha egy ritka esetben a következtetés megkérdőjeleződik, akkor nem is kell újra megfogalmaznia a hallgatólagos

előfeltevéseket, hanem hivatkozhat azok korábbi kifejtésére. Ez néhány alkalommal megtörtént az ICTY gyakorlatában.

ábra Az ICTY álláspontjának rekonstrukciója². a Tadić-határozat után

5. Szinte tökéletesen egyenletes csökkenés: a kezdeti megállapítás nyomon követése

I. Az *if*-ek elemzésének kiterjesztése és finomhangolása a legújabb ICL-ben

Az ICTY Tadić-ügyben hozott joghatósági határozatának rövid ismertetése arra szolgál, hogy bemutassa az alapvető kapcsolatot az "eltűnő" "ha" és a jogi ismeretek általános filozófiai szemlélete szerinti jogi álláspont kialakítása között. Ugyanakkor azonban a példa nem ad magyarázatot a kísérleti tanulmányban talált sajátos eredményre, azaz az *if*-ek használatának feltűnő csökkenésére a 2003 előtti és utáni korpuszok között. Éppen ellenkezőleg, azt szemlélteti, *hogya* a feltételes mód *már az* ICTY első ítéletének meghozatala előtt *eltűnt*.

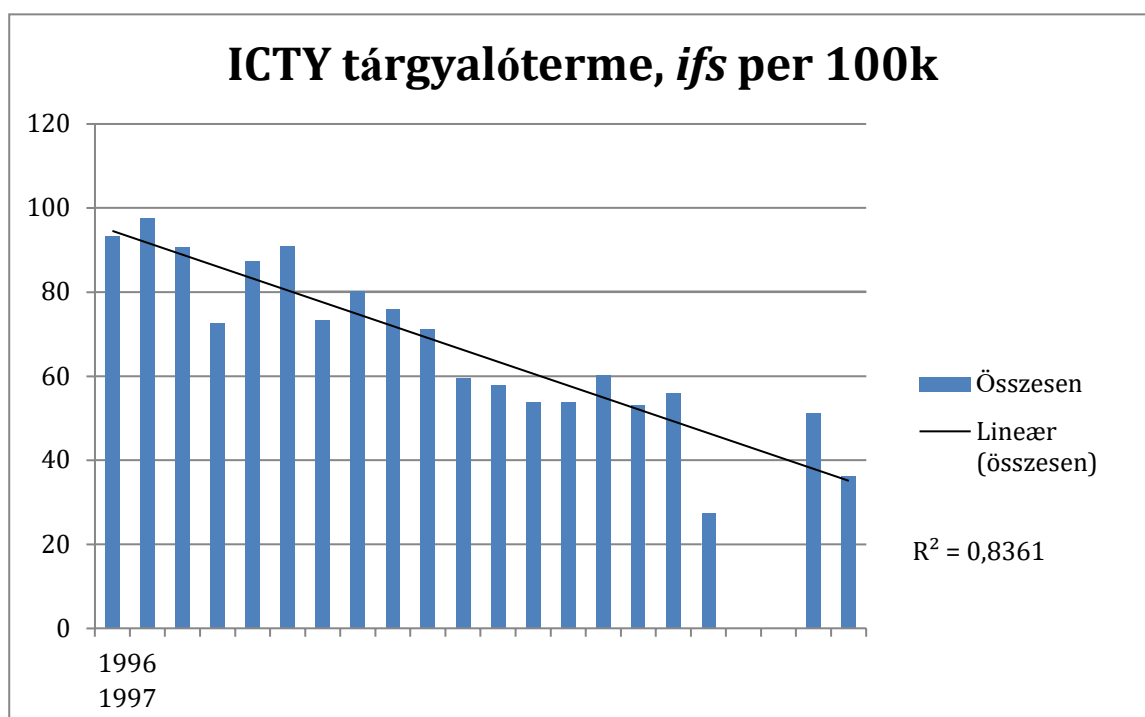
Ezért kellett kifinomultan kidolgoznunk a hipotézisünket. Az általános filozófiai szemléletet tekintve a joghatóságról szóló határozat azt mondja el nekünk, hogy a nemzetközi büntetőjogi nézőpont legalapvetőbb elemei valójában már az első ítélet előtt a helyükre kerültek. Ezért a bíróság által az idő múlásával a *ha-k* használatában megfigyelt csökkenés nem tekinthető szigorúan véve e nézőpont *kialakulását* jelzőnek. Ehelyett sokkal inkább a nemzetközi büntetőjogi nézőpontnak az embrionális változathoz egy érettebb és átfogóbb változatba való *átalakulásának* jeleként kell értelmezni. Hipotetikusán tehát a *ha-k* használatának megfigyelt csökkenését a nemzetközi büntetőjogi nézőpont csendes prológusának átalakulásához kell kötni, egy olyan pontból, ahol az csupán az ICTY joghatóságának érvényesítését tartalmazta, a lezárás idejére egy olyan pontra, ahol "a népiirtás, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, valamint az egyéni és a felsőbbrendű felelősség formái" tekintetében a joggyakorlat jelentős részét tartalmazza. Ez azt jelenti, hogy a jogi álláspont folyamatosan fejlődött, feltehetően egy fokozatosabb, a bíróság teljes életét átívelő folyamat révén. Azonban a megfelelő nyomon követés és

egy ilyen folyamat dokumentálása több és finomabb adatokat igényel. Következő lépésként ezért számos célzottabb számítógépes elemzést végeztünk, és ezeket bizonyos mértékig szoros kézi olvasással egészítettük ki ott, ahol a számítógépes elemzés nem tudott segíteni.

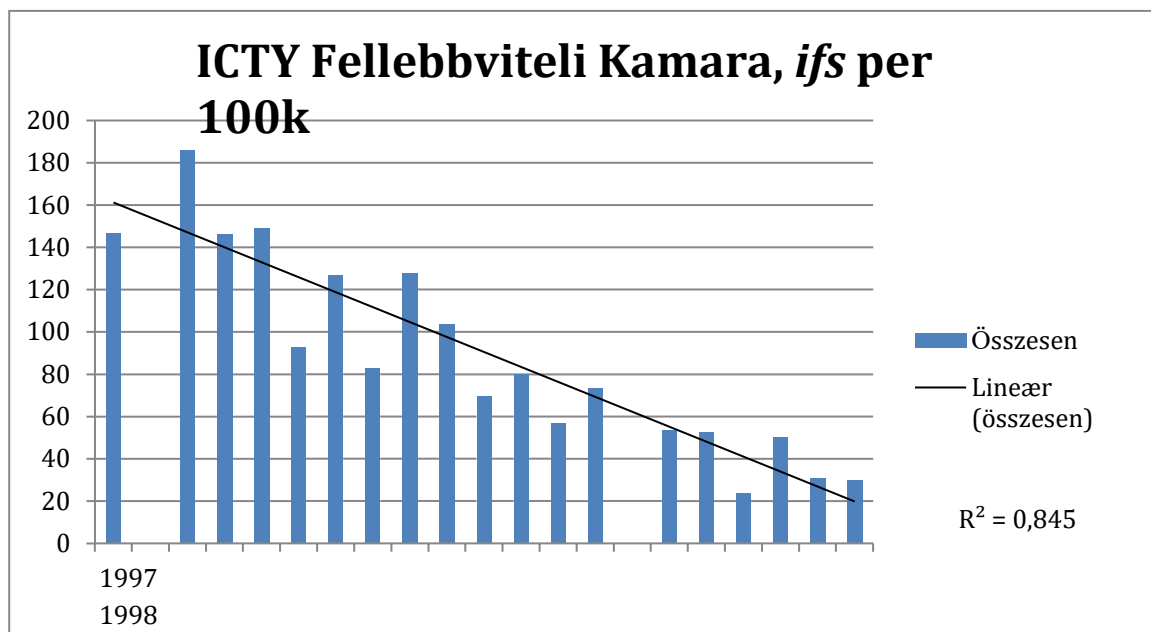
Először is, a korpuszban lévő *if-ek* sokkal finomabb elemzését kellett elvégezni az idő múlásával. A 2003 előtti és utáni korpuszra való felosztás egyszerűen túl durva, ha a cél az *if-ek* használatának csökkenése és a nemzetközi büntetőjog területén az általános filozófiai szemlélethez hasonló szemlélet meghonosodása közötti összefüggés megállapítása. Ezért először is meg kellett győződnünk arról, hogy a csökkenés nem írható-e egyszerűen az általunk elvégzett periodizáció számlájára, például az *if* véletlenszerű túlhasználata révén egy adott évben. Annak érdekében, hogy kizárjuk az ilyen lehetőséget, az ICTY teljes korpuszát alkorpuszokra osztottuk, az ítéleteket évszámok szerint csoportosítva 1996-tól 2017-ig.

Másodszor, meg kellett győződni arról, hogy az észlelt fejlemény nem az ICTY tárgyalótermének bírái nyelvhasználatának sajátosságaiból fakad. Ezért kibővítettük a korpuszt, hogy az ICTY tárgyaló- és fellebbviteli tanácsainak ítéletei, valamint az ICTY testvérbíróságának, az ICTR-nek az összes ilyen ítélete is szerepeljen benne. Amint azt már említettük, az ICTR lényegében hasonló körülmények között jött létre, és ítéletei szinte ugyanazt az időszakot (1998-2015) ölelik fel.

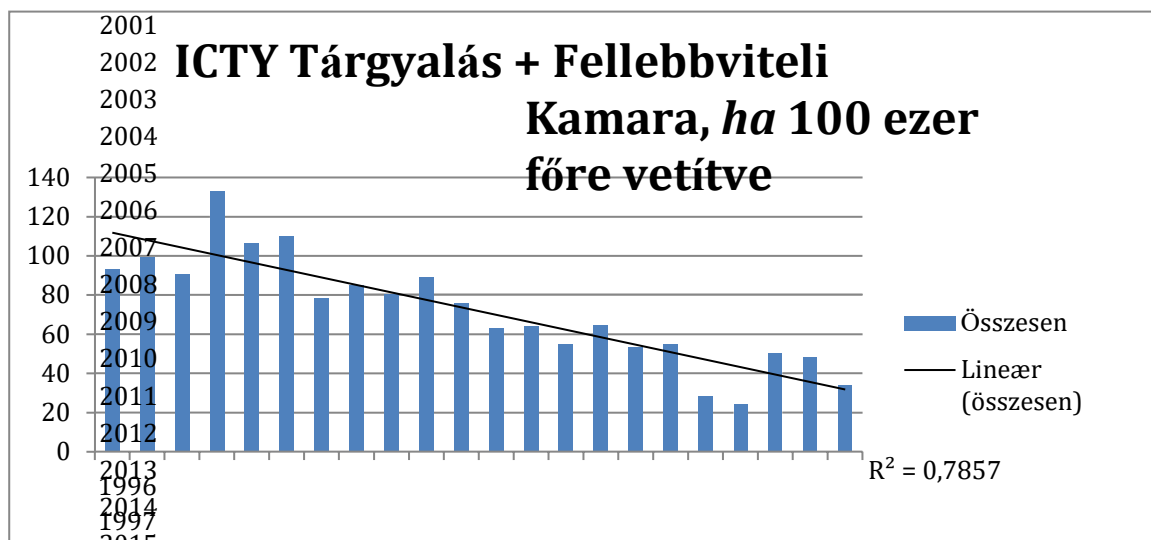
A négy kamarában az *if-ek* relatív gyakoriságának elemzése 100 000 szavanként és évente a következő eredményeket hozta:

ábra Az if-ek relatív3. gyakorisága az ICTY ítéletábráinak ítéleteiben 1996-2017 között

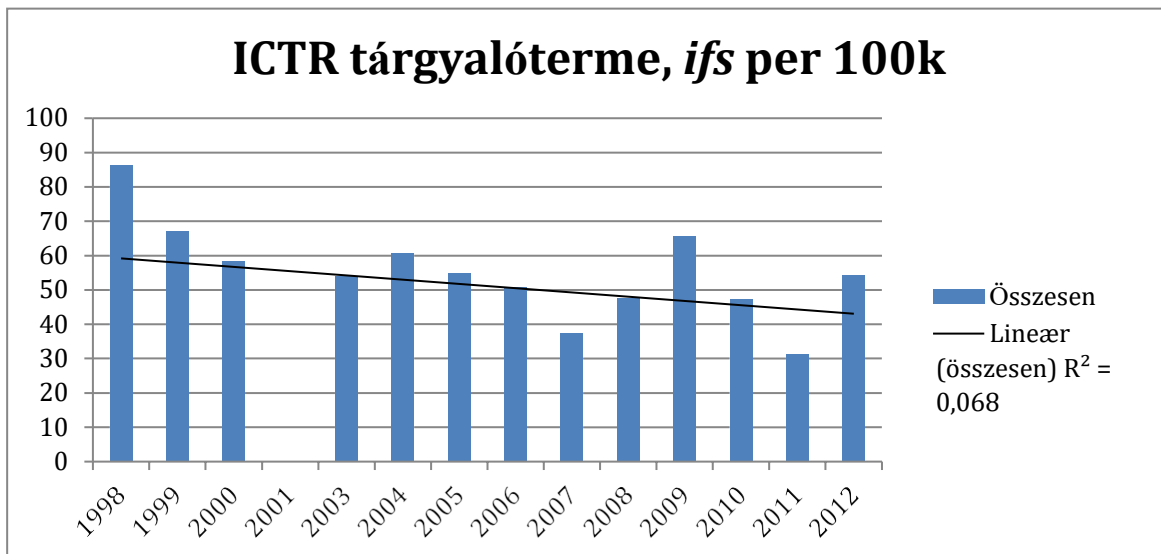

ábra Az if-ek relatív4. gyakorisága az ICTY Fellebbviteli Kamarájának ítéleteiben 1997-2017 között

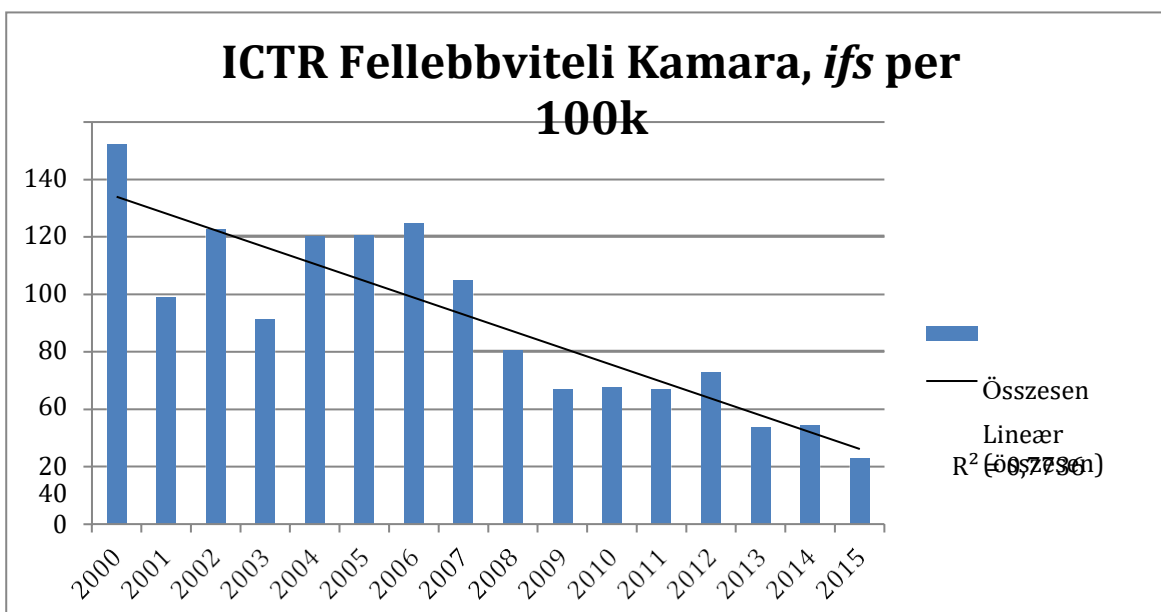

ábra Az if-ek relatív5. gyakorisága az ICTY tárgyaló- és fellebbviteli kamarai ítéletekben 1996-2017 között

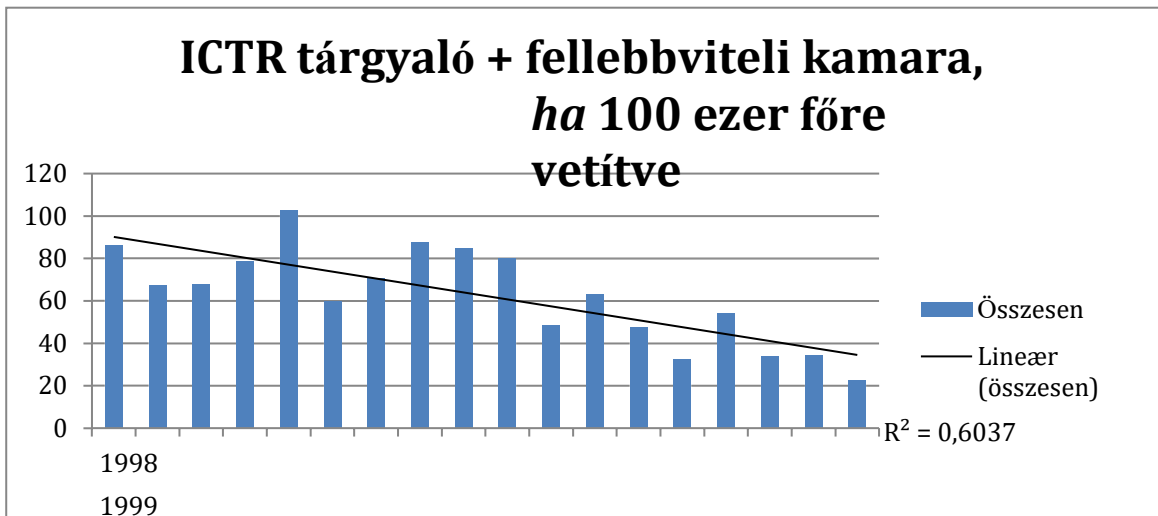
- 2000
- 2001
- 2002
- 2003
- 2004
- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- 2009
- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- 2014
- 2015
- 2016
- 2017

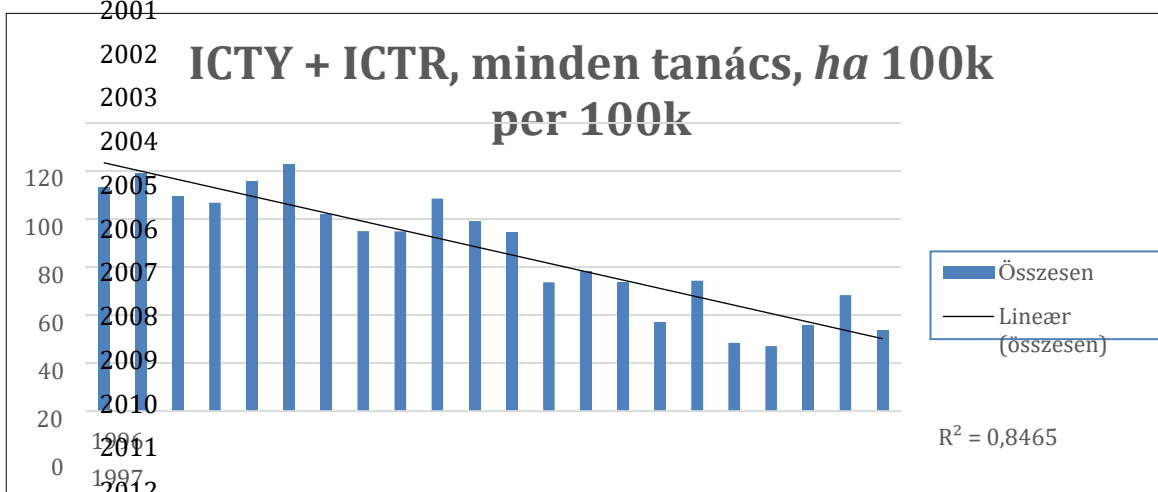
ábra A "ha" relatív6. gyakorisága az ICTR tárgyalótermeinek ítéleteiben 1998-2012 között

ábra A "ha" relatív7. gyakorisága az ICTR fellebbviteli kamarájának ítéleteiben 2000-2015

ábra A 2000 8. relatív gyakorisága az ICTR tárgyaló- és fellebbviteli kamarai ítéleteiben 1998-2015

ábra A 2003 9. relatív gyakorisága az ICT7 + ICTR, valamennyi tanács ítéleteiben

Bár vannak eltérések, az ezekből a grafikonokból kirajzolódó általános kép nagyon következetes, és vitathatatlanul további támogatást nyújt hipotézisünknek. Amint azt a trendvonalak is mutatják, minden adatkészlet csökkenő tendenciát mutat a "ha"-ok relatív gyakoriságában, az értékek általában csökkenő tendenciát mutatnak a kamarák és a törvényszékek között, a legkorábbi ítéletekben szavanként 100,000 körülbelül 50 esetről 100 a legfrissebb ítéletekben körülbelül 50 esetre. Különösen az ICTY tárgyaló- és fellebbviteli tanácsainak, valamint az ICTR fellebbviteli tanácsának trendvonalai illeszkednek nagyon jól az adatokhoz, az R-négyzet értékek pedig 0.7735 és 0.8361, 0.8465.⁴⁰ Ehhez képest az ICTR tárgyaló kamarájának képe némileg homályosabb, az R-négyzet értéke mindössze, de 0,068 még mindig csökkenő tendenciát mutat. Támaszkodás

⁴⁰ Az R-négyzet érték annak statisztikai mérőszáma, hogy az összegyűjtött adatok mennyire állnak közel a trendvonalhoz. Az R-négyzet értékek 0 és 1 közé esnek, és általában minél magasabb az R-négyzet érték, annál szorosabban illeszkednek. Bár az ökölszabály szerint a fenti R-négyzet értékek jó illeszkedést jeleznek 0.7, szigorúan véve nincs általános érvényű mérőszám, ami a "jó illeszkedéshez" szükséges. A tanulmányban mért értékek azonban kétségtelenül nagyon magasak, ami nagyon erős tendenciára utal.

figyelembe véve a nyelvhasználat szeszélyeit és véletlenszerűségeit, a csökkenő lineáris trendvonalak általános illeszkedése vitathatatlanul olyan jó, amelyet egy ilyen méretű és jellegű korpusztól elvárhatunk. Ez különösen hangsúlyos az 5. és 8. ábrán, ahol összeadtuk a tárgyaló- és a fellebbviteli tanácsok értékeit (0,7857 és 0,6037), illetve mindkét törvényszék 9mindkét tanácsának értékét (0,8465).

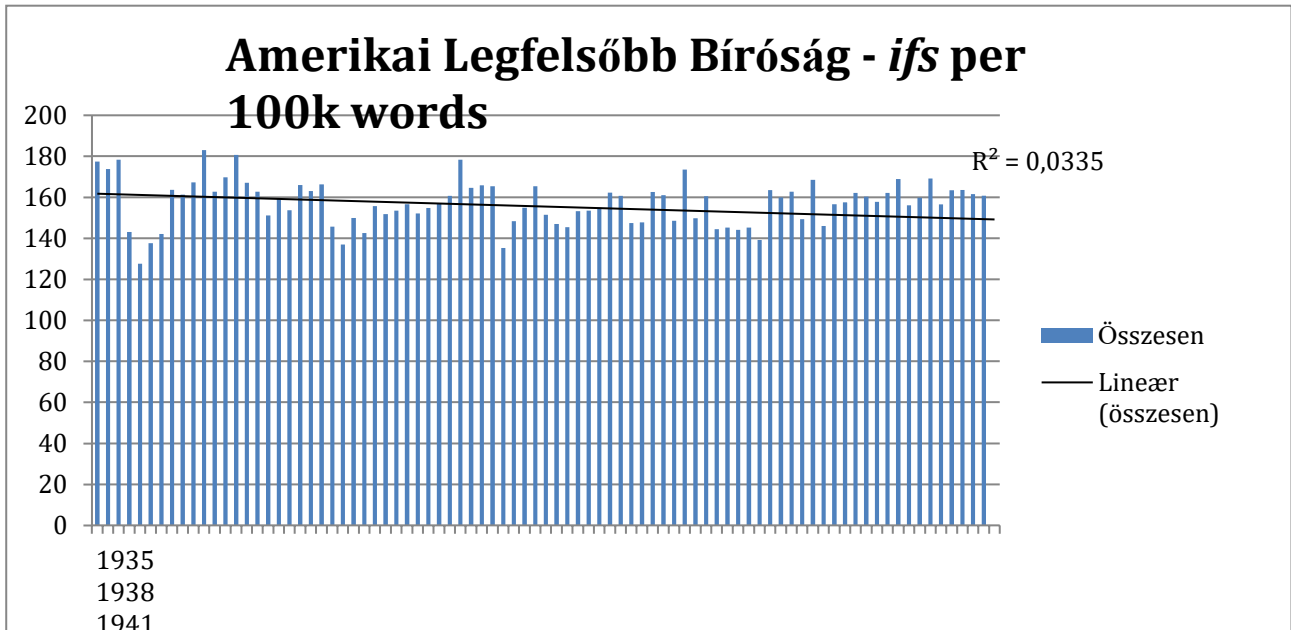
Az esetjogból kirajzolódó általános kép tehát figyelemre méltóan összhangban van a hipotézisünkkel, ugyanakkor nem felel meg jól az eredeti adatok más lehetséges értelmezéseinek. Ha azonban ennyiben hagyjuk, fennáll a függő változó kiválasztásának veszélye. Egyelőre nem tudjuk, hogy az *if-ek* eltűnése a jogi nyelvhasználat egy általánosabb jelenségére utal-e, de ha igazunk van, ez nem lehet így. Ha igazunk van abban, hogy az *if-ek* fokozatos eltűnése a fentiekben leírt értelemben vett sajátos nemzetközi büntetőjogi nézőpont kialakulásához kapcsolódik és annak bizonyítéka, akkor nem várhatjuk el, hogy hasonló nyelvi fejlődést észlelhessünk olyan bíróságok esetjogában, amelyek már régóta működnek, és ezért a jogról már jól kialakult és általánosan elfogadott nézőpontok alapján tesznek kijelentéseket.

II. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága ehhez képest

Természetesen nem tartozik egy tanulmány hatáskörébe, hogy szisztematikusan és kimerítően ellenőrizze ezt a lehetőséget. Egy gondosan kiválasztott bíróság vizsgálata azonban még mindig hasznos lehet. Az eredménytől függően egy ilyen tanulmány vagy annak kizárására szolgálhat, hogy kizárólag a nemzetközi büntetőjog területére jellemző fejlődést látunk, vagy fordítva, annak kizárására szolgálhat, hogy amit látunk, az valamiféle egyetemes tendencia a jogban. E célból úgy döntöttünk, hogy közelebbről megvizsgáljuk az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának esetjogát, amely az ad hoc törvényszékek létrehozásakor már évszázadok óta hozott ítéleteket.⁴¹ Ez egyúttal lehetőséget adott arra is, hogy az ICTY és az ICTR megalakulását megelőző évtizedekre is visszatekintsünk az időben. Az elemzést kiterjesztve az 1935 közötti időszakra, az 2017, elemzés a következő eredményeket mutatta:

---

⁴¹ Azért választottuk az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságát például egy nemzetközi bíróság helyett, hogy elkerüljük a függő változóra vonatkozó szelekciót. Annak érdekében, hogy igazolni tudjuk hipotézisünket, miszerint az *if-ek* csökkenő használata összefügg egy sajátos jogi álláspont, egy "joggyakorlat" kialakulásával, szükség volt arra, hogy eredményeinket egy olyan bírósággal szemben ellenőrizzük, amely igen gazdag és hosszú esetjogi előtörténettel rendelkezik, amely messze az ICTY és az ICTR esetjoga elé nyúlik vissza. A legtöbb nemzetközi bíróság azonban esetjogának nagy részét az elmúlt két-négy évtizedben alakította ki. Ha igazunk van, akkor ezért valószínű, hogy nagyjából ugyanezt a fejlődést mutatnák ez idő alatt. Az egyetlen nemzetközi bíróság, amely nem esik ennek áldozatául, a Nemzetközi Bíróság (ICJ). Sajnos az ICJ használata a kis számok problémájával járna, mivel a Bíróság általában sokkal rövidebb és sokkal kevesebb ítéletet hoz - összesen csak 129 ítéletet azóta, szemben 1948 az ICTY280 és az ICTR által azóta hozott ítéletekkel. 1996.

Ábra 10. Az *ifs*-ek relatív 10. gyakorisága az amerikai legfelsőbb bírósági véleményekben 1935-2017

Az ezekben az adatokból kirajzolódó általános kép egyértelműen más. Először is, még több mint egy évszázad alatt is sokkal korlátozottabb ingadozásokat látunk, a legalacsonyabb gyakoriság csak 30% alacsonyabb, mint a legmagasabb gyakoriság (összehasonlítva a legmagasabb és a legalacsonyabb év közötti 74% különbséggel az ICTY és az ICTR két évtizedes esetjogában). Másodszor, ellentétben az *ad hoc* bíróságok meglehetősen meredek és nagyon egyenletesen csökkenő tendenciavonalával, az amerikai Legfelsőbb Bíróság gyakorisági értékei sokkal véletlenszerűbben ingadoznak, ami egy csak homályosan csökkenő tendenciavonalat eredményez, nagyon gyenge R-négyzetértékkel (0,0335, szemben az *ad hoc* bíróságok 0,8465 értékével). Az általános kép egy egyensúlyi helyzet körüli véletlenszerű oszcillációról árulkodik, ahogy az egy olyan bíróságtól elvárható, amely több mint 200 éves történelme során szilárdan kialakította jogi álláspontját.

Érdekes módon azonban, miközben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága általánosságban a hipotézissel összhangban viselkedik, az adatok egyúttal egy olyan dolgot is mutatnak, amely legalábbis felületesen ellentmondani látszik ennek. Így kiderül, hogy az amerikai Legfelsőbb Bíróság a teljes időtávlatban majdnem kétszer olyan gyakorisággal használja az *if*-eket, mint az ICTY és az ICTR által eredetileg alkalmazott legmagasabb gyakoriság. Ha az *ad hoc* bíróságok ítéleteiben az *if*-ek gyakoriságának 34100 ezer szó körüli értékekre történő megfigyelt csökkenése az általános filozófiai nézet felé való közeledést hivatott jelezni, akkor ésszerűnek tűnne azt állítani, hogy az *if*-ek nagyjából állandó, sokkal magasabb szintű használata éppen az ellenkezőjét, azaz az általános filozófiai nézet hiányát jelezné. Egy előzetes tanulmány azonban azt jelzi, hogy ha az amerikai Legfelsőbb Bíróság véleményeinek elemzését kiterjesztjük a Bíróság megalakulásától

kezdve az összes évre, akkor az *if* relatív gyakorisága az idők folyamán

fokozatos csökkenést mutat, ahogyan azt az ICTY/ICTR esetében is láthatjuk.⁴² Ezért az *if-ek* nagyobb gyakoriságát a Legfelsőbb Bíróság véleményeiben más tényezőkkel kell magyarázni, valószínűleg az eltérő műfaji konvenciókkal, azaz az amerikai bírák és a nemzetközi büntetőjogi közösség ítélkezési módjai közötti különbségekkel. Így, mint már említettük, a hipotézisünk kezdeti megfogalmazása kissé nyers, és további finomításra és árnyalásra szorul. Azt állítjuk, hogy az amerikai Legfelsőbb Bíróságnál az *if-ek* e magasabb szintjének megfigyelése éppen a hipotézis egy(más) finomítását és mérséklését motiválja, nem pedig annak elvetését. A következő szakaszban visszatérünk arra, hogy ez pontosan mit is jelent.

6. Külső szempontból: Kuhn, Bourdieu és az eltűnő *ha-k*

I. Az ICL új episztemikus közösségének kialakulóban lévő *paradigmája* vagy *doxája*

Általánosságban úgy tűnik, hogy ezek az adatok erőteljesen alátámasztják hipotézisünket, miszerint a két törvénytörvény *if-használatának* fejlődése a jogi tudás általános filozófiai szemléletéhez kötődik, és hogy egy egyre átfogóbb és gazdagabb nemzetközi büntetőjogi nézőpont fokozatos kialakulását és további megszilárdulását dokumentálják. Ebben az értelemben az elemzés alátámasztja azt, amit Dworkin úgy jellemezett, mint a jog "önmagát tisztára dolgozó" folyamatát.⁴³ Ugyanakkor azonban úgy tűnik, hogy az adatok valami többre utalnak, valamire, amit a jogi tudás végső igazolhatóságára irányuló erős belső episztemológiai fókusszal rendelkező filozófiai megközelítés közvetlenül nem érint. Konkrétabban, úgy tűnik, hogy az adatok egy episztemikus közösség fokozatos kialakulását is leírják a nemzetközi büntetőjogban, *mint empirikus intézményi tény*. Ezt a további szempontot talán jobban megértjük, ha külső perspektívát veszünk fel, és a tudás- és tudományszociológia, pontosabban a Thomas Kuhn és Pierre Bourdieu által kidolgozott fogalmakat és koncepciókat alkalmazzuk.

Ez a kiegészítő perspektíva még inkább szükséges, amennyiben e két kiemelkedő szociológus elméletei nem pusztán más témákkal foglalkoznak, mint a jogfilozófia, hanem átfedik egymást, és bizonyos mértékig szemben is állnak vele, kihívást jelentve a tudás és a tudomány filozófiai számbavételével szemben. Ezért szükséges megvizsgálni, hogy megállapításainknak milyen lehetséges hatása lehet erre az ellentétes nézetre is. Amint látni fogjuk, okunk van azt hinni, hogy megállapításainknak legalábbis lehet

---

⁴² Reméljük, hogy egy későbbi tanulmányunkban képesek leszünk a teljes amerikai legfelsőbb bírósági joggyakorlatban szereplő *ha-k* teljes körű elemzését nyújtani a bíróság fennállásának kezdetétől fogva.

⁴³ Ronald Dworkin, "A jog önmaga iránti ambíciója" (1985) (71március) Virginia Law Review 173.

a jogfilozófia e befolyásos szociológiai kritikáinak néhány fő állítását mérsékli és árnyalja.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a feltételes *ha-ok* használatának folyamatos, fokozatos csökkenését, akkor ez a minta egy új terület kialakulásáról tanúskodik, amelyet a nemzetközi büntetőjogászok egyre specializáltabb szakmájának tagjai töltenek be, akik fokozatosan egy újonnan kialakuló, magasan specializált szakértői tudást megosztó aldiszciplína mestereivé és gyakorlóivá válnak. Ugyanakkor ez egy olyan folyamat, amelyről elmondható, hogy új diszciplináris határokat hoz létre, és egyre inkább elzárja a nemzetközi büntetőjogi nézőpontot a diszciplinán kívüli személyektől, nemcsak a laikusoktól, hanem a más diszciplinákra, például a nemzeti büntetőjogra szakosodott jogászoktól is.

A nemzetközi jog általános összefüggésében az *autonómia* kifejezés használatát javasolták annak leírására, hogy a különböző nemzetközi jogi területeken fokozatosan kialakul egy olyan jogi ismeretanyag, amelyet közös hivatkozások, fogalmak és elvek, valamint a nemzetközi bíróságokra jellemző értelmezési módszerek és ítélkezési módok jellemeznek.⁴⁴ Ez a fogalom tovább konkretizálható a tudás- és tudományozóciológiában kidolgozott néhány kulcsfogalom, nevezetesen a Pierre Bourdieu által kidolgozott *doxa* és a Thomas Kuhn által kidolgozott *paradigma* megidézésével.

Bourdieu-től kiindulva a következőképpen határozza meg a *doxa* fogalmát:

"Mindazok, akik részt vesznek a mezőkön, akár az ortodoxia, akár a heterodoxia bajnokai, hallgatólagosan ugyanahhoz a *doxához* ragaszkodnak, amely lehetővé teszi versenyüket, és kijelöli annak határait (az eretnek hívő marad, aki a hit tisztább formáihoz való visszatérést hirdeti). Gyakorlatilag megtiltja a hit alapelveinek megkérdőjelezését, ami a terület létét fenyegetné. A résztvevőknek végső soron nincs válaszuk a játékban való tagságuk okait, a játék iránti zsigeri elkötelezettségüket firtató kérdésekre; és az elvek, amelyekre ilyen esetben hivatkozni lehet, csupán *post festum* racionalizációk, amelyek célja egy indokolatlan befektetés igazolása, mind saját maguk, mind mások számára."⁴⁵

Erre a fogalomra hivatkozott például Mikael Rask Madsen az autonómia elemzésében az emberi jogok kialakulóban lévő területén.⁴⁶ Hasonlóan Frédéric Mégret is az ICL-ben látja a fejlődést.

---

⁴⁴ Vö. Mikael R. Madsen, "A hidegháborús eszköztől a legfelsőbb európai bíróságig: The European Court of Human Rights at the Crossroads of International and National Law and Politics" (2009) 32 (1) Law and Social Inquiry 137-159.

⁴⁵ Pierre Bourdieu, *Pascalian Meditations* (Polity Press 2000), 86. o. Vö. még nevezetesen Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (Cambridge University Press 1977), valamint Cécile Deer, "Doxa" in Michael Grenfell (szerk.) *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, (Cambridge University Press 2013).

⁴⁶ "[A bourdieuszi] megközelítés [...] az emberi jogok strukturáltabb mezejének fokozatos kialakulásának elemzésére törekszik egy sor olyan szereplő és intézmény gyakorlata alapján, amelyek a különböző történelmi szakaszokban segítettek meghatározni ezt a társadalmi teret és annak meghatározó logikáit. Ez a különböző *nomoszok* és *illúziók* elemzésévé válik.

és a *doxa* megszilárdulása az elmúlt évtizedekben, mint az új (al)terület kialakulásának lehetséges feltétele.

"[I]nternacionális büntető igazságszolgáltatás egy sor közös "közös helyre" támaszkodik a keletkezéséről és véglegességéről [...]. Minden felszíni nézeteltérés ellenére a tudományág ellenálló képességének egy része a mélyen megosztott *doxa* létezésével magyarázható [...]"⁴⁷

Thomas Kuhnhoz fordulva, a *paradigma* fogalma az úgynevezett *normális tudományhoz* (a tudományos forradalmak szokatlan pillanatai között zajló tudományhoz) szorosan kapcsolódva magyarázható: "[N]ormális tudomány csak akkor tud sikeresen haladást elérni, ha erős elkötelezettséget mutat az érintett tudományos közösség által a közös elméleti meggyőződések, értékek, eszközök és technikák, sőt még a metafizika is. A közös kötelezettségvállalások e konstellációját Kuhn egy ponton "diszciplináris mátrixnak" nevezi [...], bár máshol gyakran használja a "paradigma" kifejezést."⁴⁸

Bár a *paradigma* fogalma eredetileg a természettudományokkal, különösen a fizikával kapcsolatban alakult ki, mára messzire eljutott a társadalomtudományokba, és (Bourdieu *doxájának* esetéhez hasonlóan) a nemzetközi jogba is, ahol például Mark Weston Janis javasolta, hogy a nemzetközi jog "metaelméleteként" használják.⁴⁹ Kifejezetten a nemzetközi büntetőjogra tekintettel David S. Koller hangsúlyozta a *paradigma* szerepét a nemzetközi büntetőjogban.⁵⁰

és esetleges *doxája*, valamint az, hogy ez miként befolyásolta az ágensek gyakorlati logikáját." Mikael R. Madsen, "Reflexivitas és a nemzetközi tárgy konstrukciója: The Case of Human Rights", *International Political Sociology*, Vol. 5, 3 (2011), 265. Hasonlóképpen Jean D'Aspremont is Bourdieu-t használja a nemzetközi jogról mint hitrendszerről szóló általános elemzésében - bár kerüli a *doxát*, és helyette Bourdieu szorosan kapcsolódó *miscognition* fogalmára összpontosít, Jean D'Aspremont, *International Law as a Belief System* (Cambridge University Press 2017), különösen az 1. fejezet.

⁴⁷ Mégret, "A nemzetközi büntető igazságszolgáltatás mint jogi terület" [2016] XIII. kötet *Champ pénal/Penal field* <<https://journals.openedition.org/champpenal/9284>> DOI : 10.4000/champpenal.9284 hozzáférés november8ben. 2018.

⁴⁸ Bird, Alexander, "Thomas Kuhn", (*The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Winter Edition 2018, Edward N. Zalta (szerk.), megjelenés alatt) <<https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/thomas-kuhn/>> hozzáférés: 62018. november. Kuhn paradigmaelméletét eredetileg fő művében, a *The Structure of Scientific Revolutions (The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago University Press 1996 [1962]) fejt ki.

⁴⁹ Mark Weston Janis, "Források a nemzetközi jog metatörténetében: A Little Meta-Theory-Paradigms, Article and 38, the Sources of International Law" in Samantha Besson and Jean D'Aspremont (szerk.), *The Oxford Handbook of the Sources of International Law* (Oxford University Press 2018).

⁵⁰ David S. Koller, "The Faith of the International Criminal Lawyer", *New York University Journal of International Law and Politics*, 40. kötet, 2008, 1019-1069. o., 1032. o., 1032. o., magyarul: "A nemzetközi büntetőjogász hite". Koller felhasználását annyiban lehet vitatni, hogy Kuhn eredetileg a *paradigma* és a *normál tudomány* fogalmát a tudományos forradalmak magyarázatára dolgozta ki, amelyek alatt az előtudományból a tudományba, illetve a *normál tudomány* egyik korszakából a másikba (pl. a newtoni fizikából az einsteini fizikába) való átmenetet értette. Az ICL esetében azonban úgy tűnik, hogy egy olyan *paradigmával* és *normális tudománnyal* van dolgunk, amely a specializáció révén jött létre; az általános nemzetközi jogból való kiágazás, vagy talán inkább a nemzetközi humanitárius jog (IHL), a nemzetközi emberi jogi jog (IHRL) mint a nemzetközi jog aldiszciplínái és a büntetőjog mint a

hazai jog egyik aldiszciplínája közötti *összeolvadás*. Általánosan elismert azonban, hogy Kuhn elmélete a specializáció megértésére is felhasználható, és későbbi munkáiban maga Kuhn is egyre inkább arra összpontosított

Az eltűnő feltételes *ha-ok* által mutatott mintákat tekintve úgy tűnik, hogy eredményeink valóban (további) empirikus alátámasztást nyújthatnak a nemzetközi büntetőjogban a *doxa*, illetve a normális tudományos *paradigma* létezésére vonatkozó Bourdieu és Kuhn-alapú állításokhoz. A *ha-k* használatának folyamatos csökkenése leírhatja azt a növekvő bizalmat, amelyet az ICL szereplői éreznek az értelmes diskurzus feltételeit alkotó hiedelmekben. A bourdieus-i prizmán keresztül az ad hoc törvényszékek életének első évtizedei az ICL mint új (al)terület kialakulását, valamint a *doxa* mint e véleményterület lehetséges feltételeinek megfelelő fejlődését és megszilárdulását írják le. Ennek megfelelően, Kuhne perspektívájából nézve, az *ifs* hanyatlása megfelel a nemzetközi büntetőjognak mint tudományágnak a *pre-tudományból a normális tudományba* való átmenetének, és ezáltal az ICL *paradigmájának* kialakulásával és megszilárdulásával.

II. "A jogot egyszer ész nélkül vezették be, és mára ésszerűvé vált": az irracionális relativizmus vádja

Ugyanakkor azonban úgy tűnik, hogy a *ha-k* eltűnése fontos kihívást vagy legalábbis korrekciót jelenthet ezeknek a szociológiai megközelítéseknek, különösen, ha a kialakulóban lévő normális tudomány/terület paradigmájának/*doxájának* létrehozásában és megszilárdításában szerepet játszó episztémikus mikrodinamikák megértéséről van szó. Ez a pont a Kuhn és Bourdieu műveivel kapcsolatos néhány legvitatottabb és legvitatottabb exegetikai kérdésre hívja fel a figyelmet.⁵¹ Pontosabban, mindkét teoretikus elméletét azzal vádolták, hogy irracionális és végső soron tarthatatlan relativizmust feltételez. Mielőtt visszatérnénk az eredményeinkre, ez az alfejezet kifejti ezt az állítást, és néhány szöveges bizonyítékkal támasztja alá.

A vita abból a megfigyelésből indul ki, hogy mind Kuhn, mind Bourdieu legalábbis úgy olvasható, hogy éles kettősséget hangsúlyoznak a diszciplína lehetőségfeltétele (azaz a paradigma/*doxa*) és az között, ami a felszínen zajlik és közvetlenül diszciplínaként jelenik meg. Ebben az olvasatban a paradigma/*doxa* nemcsak abban az értelemben hallgat, ahogyan azt a jogi tudás általános filozófiai szemlélete hangsúlyozza, azaz mint prológos, amely már nem artikulálódik, hanem immár csak hallgatólagosan feltételezett minden adott alkalommal. A paradigma/*doxa maga* is radikálisan megközelíthetetlen a racionális elemzés révén. Éppen ez az, ami a diszciplínát autonómmá teszi, ami elzárja más diszciplínáktól, és kategorikusan elérhetetlenné teszi a területen kívülállók számára.

---

erről a jelenségről lásd K. Brad Wray, *Kuhn's evolutionary social epistemology* (Cambridge University Press 2011), különösen a 7. fejezetet: Scientific Specialization).

⁵¹ Néhány hivatkozást lásd a jegyzetekben és 60 az 61alábbiakban.

Kuhn elméletében ez a kívülállók számára való hozzáférhetetlenség a paradigmaváltásokkal kapcsolatban a különböző paradigmák összeegyeztethetlenségével magyarázható: "[A]z egymással versengő paradigmák képviselői különböző világokban gyakorolják mesterségüket. [...] Éppen azért, mert inkommensurábilis átmenetről van szó, a versengő paradigmák közötti átmenetet nem lehet *lépésről lépésre, a logika és a semleges tapasztalat által kikényszerítve* megtenni".⁵² Koller éppen a paradigmának ezt a radikális irracionálisát hangsúlyozza:

"Kuhn bemutatta, hogy a hit milyen kritikus szerepet játszik az olyan paradigmák alátámasztásában, mint a nemzetközi büntetőjog. A hitnek - a hitnek abban az értelemben, hogy elegendő racionális alap hiányában hiszünk - természetes és alapvető szerepe van minden olyan emberi törekvésben, ahol a tudomány és az ész kimerült, vagy még nem áll rendelkezésre. Ez alól a jog és a kriminológia sem kivétel."⁵³

Ismét meg kell jegyeznünk, hogy az ICL-ben egy új paradigmával van dolgunk, amely a specializáció révén jött létre, és Kuhn megfontolásai az inkommensurabilitásról kifejezetten az ugyanazon a tudományon belüli, egymással versengő paradigmák közötti váltásra vonatkoznak. Azonban, mint már említettük (vö. 50 fentebb), szokás Kuhn megfontolásait analógiával kiterjeszteni a specializáció jelenségére, szintén az inkommensurabilitással kapcsolatban.⁵⁴

Bár elismerten nehéz értelmezési kérdés, Bourdieu legalábbis nagyjából ugyanebben az irányban olvasható, azaz a *doxa* racionális hozzáférhetetlenségének kiemeléseként. Így Bourdieu a *doxával* kapcsolatban hangsúlyozza, hogy "ami lényeges, az *azért marad szó nélkül, mert szó nélkül jön*: a hagyomány hallgat, nem utolsósorban önmagáról mint hagyományról [...]", és a *doxát* továbbra is úgy írja le, mint "a "döntések" összességét, amelynek alanya mindenki és senki, *mert a kérdéseket, amelyekre válaszolnak, nem lehet explicit módon feltenni* [...]", és mint "a *minden vizsgálat idején hallgatólagosan felállított tézisek összességét* [...]"⁵⁵ Bourdieu továbbá a következőképpen szemlélteti a *doxa* és a vélemény mezői közötti kapcsolatot:

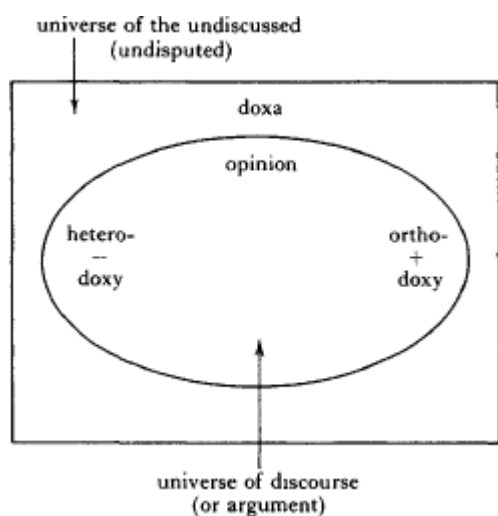
---

⁵² Kuhn (48. o.) kiemelés 150, hozzáadva.

⁵³ David S. Koller, "The Faith of the International Criminal Lawyer", (2008) 40. kötet, New York University Journal of International Law and Politics, 1019db. 1032.

⁵⁴ Vö. Wray (50. o.) 127. o. Hozzátehetjük, hogy ez implicite következik. Ha az inkommensurabilitás annak köszönhető, hogy egy adott paradigma melletti elköteleződés irracionális abban az értelemben, hogy hitbeli ugrással jár, akkor ez a paradigma racionálisan hozzáférhetetlen marad az általa támogatott normál tudomány minden kívülállója számára, függetlenül attól, hogy ezek a kívülállók a tudományágon belül egy konkurens paradigmában helyezkednek el, vagy teljesen a tudományágon kívül állnak. (Hálásak vagyunk az egyik névtelen bírálónak, amiért sürgetett bennünket ebben a kérdésben).

⁵⁵ Bourdieu (197745,) 167-168, első kiemelés az eredetiben.

11. ábra. A doxa és a vélemény mezője közötti kapcsolat Bourdieu szerint.⁵⁶

Kései művében, a *Pascali elmékedésekben* (2000) Bourdieu ezeket a gondolatokat törvénybe foglalta, különösen Pascal következő szavaira építve: "[A népnek] nem szabad észrevennie a bitorlás tényét; a törvényt egykor ész nélkül vezették be, és azóta vált ésszerűvé".⁵⁷ Bourdieu teljes mértékben egyetértett e szavak alapvetés- és kartézianizmus-ellenes érzelmeivel:

"A jog egyetlen lehetséges alapja tehát a történelemben keresendő, amely éppen ezért mindenféle alapot megszüntet. A jog eredeténél nincs más, mint az önkény (mindkét értelemben), "a bitorlás ténye", az indoklás nélküli erőszak. A genezis amnéziája, amely a szokásoknak való kitettségből fakad, elfedi azt, ami a brutális tautológiában megfogalmazódik: "a jog az jog, és semmi több". Aki "motívumát", *léttjogosultságát* akarja "megvizsgálni", és "még a forrásáig is el akarja hangolni", azaz megalapozni, visszanyúlva az első kezdetig, mint a filozófusok, az nem talál mást, mint az elégséges ésszerűtlenség ilyen elvét." Aki a jognak a joggal kapcsolatos elvét akarja "megvizsgálni", az nem talál mást, mint az elégséges ésszerűtlenség ilyen elvét.⁵⁸

Ezek a Kuhntól és Bourdieu-től származó passzusok nemcsak a paradigma/doxa racionális érvekkel áthatolhatatlan olvasatára hívnak fel, hanem arra is, hogy az explicit szint, azaz a normális tudomány mindennapi rejtvényfejtése/az orto- és heterodoxia, amely a vélemény területén jelenik meg, az ész kizárólagos birodalmát - vagy Bourdieu szavaival élve a diskurzus vagy az érvelés univerzumát - képezi. A paradigma/doxa az, ami lehetővé teszi a racionális diskurzust, de ami maga ellenszegül minden ésszerűségnek.

⁵⁶ Bourdieu (1977)45, 168.

⁵⁷ Pascal (*Pensées* című művéből), idézi Bourdieu (2000)45,). 80.

⁵⁸ Bourdieu (20045,) 80-81.

vitatás vagy rekonstrukció. Ehelyett a versengő paradigmák/doxonok közötti harc racionálissá válik, és csak a jámbor hit és/vagy a nyers hatalom játszik szerepet.

III. Empirikus alátámasztás a fotelfilozófusoknak?

Ezt a gondolatmenetet követve azonban természetes, hogy az ICTY és az ICTR nyelvhasználatának pontosan ellentétes alakulására számíthattunk volna, mint amit valójában megfigyeltünk. Így a kezdetekhez visszatérve, egy teljes értékű paradigma/doxa hiányában arra számíthattunk volna, hogy a korai ítéletek elsősorban Bourdieu "brutális tautológiáiból" - "a törvény az törvény, és semmi több" - vagy Kuhne-i hitvallásokból állnak. Ezzel szemben a bíróságok fennállásának végén, amikor - *ex hypothesis* - a paradigma/doxa már szilárdabban állt a racionális diskurzus és a vitatkozás lehetőségfeltételeként, azt várhattuk volna, hogy szorosabban érvelő szövegeket találunk. A fentiekben dokumentáltak szerint azonban inkább az ellenkezőjét tapasztaltuk. Láthattuk, hogy a korpusz legkorábbi szövegei - ahol a nemzetközi büntetőjog alapjai még nem voltak meg, és ahol a paradigma/doxa még tárgyalás alatt állt - rendkívül racionálisak voltak, és nagyszámú explicit feltételes módot és érvelési láncot tartalmaztak, amelyek egészen a nemzetközi büntetőjog legalapvetőbb szintjéig rekonstruálhatók voltak. Az ítélkezési gyakorlat későbbi fejlődésében pedig ennek az ellenkezőjét láttuk: nagyobb hajlandóságot mutattak arra, hogy az érvelés minden premisszáját kifejtsék.

Ez a megfigyelés megkérdőjelezi a Kuhnhoz és Bourdieuhez gyakran társított erős relativizmust, nem utolsósorban a nemzetközi büntetőjog egyes képviselői által. Igaz lehet, hogy az "érett törvényszékek" - azaz az ICTY és az ICTR fennállásuk vége felé - diskurzusának nagy részei erősen "csonka", abban az értelemben, hogy nem közvetlenül úgy, ahogyan vannak, hanem csak egy olyan háttérrel (a nemzetközi büntetőjog paradigmájával vagy *doxájával*) szemben, amely a kívülállók számára ismeretlen. Eredményeink szerint azonban *empirikusan* egyszerűen helytelennek tűnik azt állítani, hogy ez a háttér, amelyet a nemzetközi büntetőjog művelőinek legalapvetőbb hiedelmeiként értelmezünk, valahogy egy extradiszkurzív univerzumban található, és mint ilyen, kategorikusan elkerülheti a racionális rekonstrukciót. Éppen ellenkezőleg, és amint azt a joghatóságról szóló Tadić-határozat a legvilágosabban példázza, amely egyértelműen megfogalmazza azokat az alapvetéseket, amelyekre a terület támaszkodik,⁵⁹ úgy tűnik, hogy a korai

---

⁵⁹ Ez persze nem jelenti azt, hogy ezek az alapvetések hibátlanul érvelnek, vagy hogy vitathatatlanok lennének. A lényeg csupán az, hogy a korai esetjog érveléssorozata a kívülállók számára könnyebben hozzáférhető, mint a kései esetjogé.

Ezt a megállapítást tovább erősíti az ICTY joggyakorlatának egyik legvitatottabb aspektusával, azaz a közös bünszervezet mint felelősségi forma bevezetésével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat szoros, automatizált nyelvi és manuális olvasata. Így az ICTY számos ítéletben tárgyalja ezt a doktrínát, válaszul a büntetőjogi felelősség e módjával szemben a vádlottak által különböző időpontokban felvetett kifogásokra.

az esetjog igen nagymértékben hozzáférhető a kívülállók számára, éppen a magas szintű feltételrendszer miatt.

Hangsúlyozni kell, hogy a bíróságnak ez a megalapozó érvelése nem megy el egészen az abszolút axiomatikus megalapozó szintig. Nem azt állítjuk, hogy a bíróság karteziánus stílusban keresi minden tudás archimédeszi pontját. A törvényszék csak addig a pontig megy el, ahol szilárd kapcsolatot tud teremteni a kialakuló területen belüli vitatott kiinduló feltételezés (joghatóság Tadić és más személyek felett) és a legszorosabban kapcsolódó, nem vitatott feltételezés között a külvilágban (pl. *pacta sunt servanda*). Ez elegendő ahhoz, hogy legyőzzük a paradigmák közötti összeegyeztethetlenség erős relativista állítását.

Ebben az értelemben úgy tűnik - és nem minden irónia nélkül -, hogy a jelen tanulmány első szakaszaiban említett fotelfilozófusok valóban közelebb állnak ahhoz, mint a szociológusok, hogy empirikusan adekvát képet adjanak arról az alapvető logikáról, amely egy olyan episztemikus közösség kialakulásában játszik szerepet, mint amelyet a nemzetközi büntetőjogászok alkotnak. Ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy nem hasznos Kuhn és Bourdieu paradigma, illetve *doxa* fogalmaira hivatkozni egy olyan szakterület autonómiájának és fokozatos kialakulásának leírásához, mint a nemzetközi büntetőjog. Ennek során azonban ellen kell állni az erős relativizmusra való következtetés kísértésének.

Mint már említettük, a Kuhn és Bourdieu elméleteiben megjelenő erős relativizmus kérdése továbbra is vitatott, és széles körű kommentárokat és kritikákat váltott ki.⁶⁰ Ráadásul úgy tűnik, hogy mind Kuhn, mind Bourdieu maga is küzdött a kérdéssel, különösen későbbi munkáikban, ahol mindketten visszatérnek rá, és bizonyos nyugtalanságot és türelmetlenséget mutatnak, hogy megnyugtassák az olvasót a legradikálisabb értelmezésekkel szemben.⁶¹ Hogy ez sikerült-e nekik, az nyitott kérdés marad.

---

az ICTY létezése. A vonatkozó ítélezési gyakorlat három időszakra esik: i) 1999; ii) 2003-2008; és iii) 2014-2017. Érdekes módon az ebben a három időszakban használt *if-ek* gyakorisága szorosan követi az általános mintát, bár még egyértelműbben, a következő 100 000 szóra vetített eloszlással: 1999: 236 *if-ek*; 2003-2008: 123 *if*; és 2014-2017: 54 *if*. Ennek a számítógépes olvasatnak megfelelően azonban az első ítéletek a kívülállók számára azonnal olvashatóak, nyíltan felvállalják a vitatott kérdést, és általános nyelven érvelnek a doktrína előnyei és hátrányai mellett, sokféle különböző és nem szakavatott forrásra támaszkodva. Ez éles ellentétben áll az utolsó csoportot alkotó ítélezési gyakorlat olvasatával, amely a laikus olvasók számára sokkal áthatolhatatlanabb, mivel széles körben használ jogi szaknyelvet, a doktrínára rövidített formában ("JCE") hivatkozik, és hosszasan tárgyalja a technikai részletkérdéseket, nem pedig a doktrína alapvető létjogosultságát.

⁶⁰ Különösen Kuhn inkommensurabilitás fogalma váltott ki heves vitákat és mély egzegetikai vitákat, vö. pl. Léna Soler, H. Sankey és Paul Hoyningen-Huene (szerk.), *Rethinking Scientific Change and Theory Comparison* (Springer 2008), valamint Ipek Demir, "Incommensurabilities in the Work of Thomas Kuhn", (2008) 39:1 *Studies in the History and Philosophy of Science*, 133. Bourdieu *doxa-fogalmának* hasznos áttekintéséhez és megvitatásához lásd: Deer (n 46).

⁶¹ Kuhnról lásd különösen az "Utóirat - 1969" című írását a Kuhn (48. o.) és Thomas Kuhn, James Conant és John Haugeland (szerk.), *The Road Since Structure* (University of Chicago Press 2000) című könyvében. Bourdieu esetében lásd pl. Pierre Bourdieu.

kérdés. Ha azonban a feltételes *ha-ok* korpusznyelvészeti vizsgálatának eredményeit helyesen értelmezzük, úgy tűnhet, hogy azok egy salamoni kiutat javasolnak az erős relativizmus *zsákutcájából*. Az *inkommensurabilitás* és az *autonómia* valóban valós jelenségek, de a tudás- és tudományszociológia akkor a legtermékenyebb, ha ezeket relatív és nem abszolút fogalmakban fogalmazzuk meg. A terület művelőinek döntő előfeltevései valóban lehetnek öntudatlanok, de attól még *előfeltevések*; a prologus valóban lehet néma, de attól még prologus.

7. Következtetés

Az ebben a tanulmányban bemutatott megfontolásokat az ICTY és az ICTR 1996-2017 közötti összes ítéletének számítógépes korpusznyelvészeti vizsgálatának eredményei indították el. Meglepetésünkre ez a vizsgálat feltárta, hogy az *if-ek* használatának gyakorisága az összes ítéletben szinte tökéletesen egyenletes éves csökkenést mutatott, az 1996-os átlagosan 100 000 szóra jutó 93-ról 34-re a következő évben 2017. Állítjuk, hogy az itt alkalmazott filozófiai és szociológiai nézőpontok kombinációja közelebb vitt minket e jelenség megértéséhez. Ez a magyarázat az *if-ek* használatának csökkenését az ICL-nek mint a jogi tudás és szakértelem egy speciális fajtájának az elmúlt évtizedek során történő fokozatos megjelenéséhez köti, amely sajátos, hallgatólagos filozófiai premisszákkal rendelkezik, amelyek a terület "jelentős jogtudományi testét" alkotják, és *empirikus intézményi tényként* egy külön episztemikus közösségbe ágyazódnak. Ugyanakkor azonban úgy tűnik, hogy az empirikus eredmények a diszciplináris tudás és az episztemikus közösségek kialakulásáról szóló, már meglévő általános elméleti felfogásunk korrekciójára és kifinomulására is alkalmat adtak. Ily módon az *if-ek* használatának korpusznyelvészeti vizsgálata nemcsak a nemzetközi büntetőjog területének mélyebb megértése szempontjából bizonyult hasznosnak.

Abból kiindulva, hogy az ICL nem teljesen egyedi, de példaértékű a szakosodott tudás bármelyik bimbózó területe számára, indokoltnak tűnik továbbá az a feltételezés, hogy ez a tanulmány érdekes módon járulhat hozzá a tudás és a tudomány filozófiájához és szociológiájához. Mindezek alapján továbbá azt állítjuk, hogy a feltételes mód jogi használatának korpusznyelvészeti vizsgálatai a jövőbeni kutatások során alaposabb vizsgálatra hívnak fel. A filozófia és a szociológia rendelkezésére álló hozzáadott erőforrásokkal úgy véljük, hogy a feltételes nyelvhasználat időbeli gyakorisági mintázatainak szisztematikus vizsgálata a különböző ismeretelméleti területeken a további tanulmányok ígéretes útját képezi. Elsősorban arra gondolunk (és folyamatban lévő munkánk során részben már el is kezdtük), hogy bővítsük a sajátos korpusznyelvészeti

---

és Loïc J. D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology* (Polity Press 1992), és különösen Bourdieu (2000. 45. sz.), nevezetesen 91-93., valamint Pierre Bourdieu, *Science of Science and Reflexivity* (University of Chicago Press 2004),

amely a Collège de France-on tartott utolsó előadássorozatát képezi, és a tudomány témájának szenteli.

más bíróságok által alkalmazott megközelítést. Nemcsak az ítéleteken túl a határozatokra, hanem más nemzetközi büntetőbíróságokra és törvényszékekre, nevezetesen a Nemzetközi Büntetőbíróságra is ígéretesnek tűnik. Kézenfekvőnek tűnik az is, hogy más nemzetközi, sőt nemzeti bíróságok esetjogát is megvizsgáljuk.

Továbbá érdekes lehet az eltűnő *ha-k* keresését kiterjeszteni a tudományos irodalomra, beleértve a tankönyveket is. Továbbra is nyitott kérdés, hogy ezek a különböző irodalmi műfajok analóg viselkedést mutatnak-e, vagy egymástól függetlenül fejlődnek. Kuhn azt állította, hogy jelentős különbség van a tudományos irodalom és a tankönyvek között, és érdekes lehet látni, hogy az empirikus eredmények alátámasztják-e ezt az állítást. Az eredményektől függetlenül ezek az eredmények további elméletalkotást igényelnének.

Végezetül érdekes lenne megpróbálni a megközelítést más tudományterületekre is kiterjeszteni. Érdekes lenne például korpusznyelvészeti vizsgálatokat végezni a tudományos folyóiratokban megjelenő *if-kről az* általánosan elfogadott paradigmaváltások időszakában (pl. Einstein előtt és után). Talán a természettudományok teljesen más tesztja, mint a nemzetközi büntetőjog és általában a jog. Azonban, ha szem előtt tartjuk Kuhn tanulmányának következményeit, amely eredetileg csak a fizika történetével foglalkozott, érdekes lehet látni, hogy a feltételes *ha-k jogi* ismeretekben betöltött szerepének korpusznyelvészeti tanulmánya képes lehet-e fordítva is megvilágítani más tudományágak, köztük a természettudományok megértését.

Szerző(k): H. Holtermann és Anne Lise Kjær

Cím: Mi lenne, ha? A nemzetközi büntető igazságszolgáltatás kialakulóban lévő episztemikus közössége

iCourts Working Paper, No. 147,2018

Megjelenés dátuma: 07/12/2018

URL: <http://jura.ku.dk/icourts/working-papers/>

© Szerző

iCourts Working Paper

Series ISSN: 2246-4891

Jakob v. H. Holtermann, egyetemi docens, PhD iCourts, Jogi Kar, Koppenhágai Egyetem

E-mail: jvhh@jur.ku.dk

Anne Lise Kjær, egyetemi docens, PhD, iCourts, Jogi Kar, Koppenhágai Egyetem

E-mail: anne.lise.kjer@jur.ku.dk

Az iCourts Online Working Paper Series a nemzetközi bíróságokról, azok globalizálódó jogrendben betöltött szerepéről, valamint a politikára és a társadalomra gyakorolt hatásáról szóló, nyomtatás előtti kéziratokat tesz közzé, és kifejezetten interdiszciplináris szemléletet képvisel.

A dokumentumok a <http://jura.ku.dk/icourts/>

iCourts oldalon érhetők el.

- A Dán Nemzeti Kutatási Alapítvány Nemzetközi Bíróságok Kiválósági Központja A Jogi Kar

University of Copenhagen

Karen Blixens Plads 16

Koppenhága2300 S

E-mail: icourts@jur.ku.dk

Tel. +45 263532 26